

Kaisla Haapalahti & Sanni Kuutschin

Yhdenvertaisuuden edistäminen varhaiskasvatuksessa

Materiaalipaketti perheiden monimuotoisuudesta

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyö

8.11.2021

Tekijä	Kaisla Haapalahti ja Sanni Kuutschin
Otsikko	Yhdenvertaisuuden edistäminen varhaiskasvatuksessa – Materiaalipaketti perheiden monimuotoisuudesta
Sivumäärä	48 sivua + 1 liite
Aika	8.11.2021
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaajat	lehtori Ulla Saukkonen lehtori Kirsi Lautala
<p>Tämän monimuotoisen opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda perheiden monimuotoisuutta käsittelevä materiaalipaketti varhaiskasvattajien käyttöön. Materiaalipaketin tavoitteena on edistää lasten ja perheiden yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä ja vahvistaa lasten ymmärrystä siitä, että ihmiset ovat samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta. Käsitteistä perheestä on muuttanut muotoaan ajan saatossa, kasvattaen perhemuotojen kirjoa entisestään. Materiaalipaketin tarkoituksena on tuoda näkyväksi perheiden moninaisuutta, jolloin jokainen lapsi varhaiskasvatuksessa voisi kokea oman perheensä muodostaman kokonaisuuden arvokkaaksi. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Helsingissä sijaitsevan Rastilan päiväkodin kanssa.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu yhdenvertaisuuden kuvauksesta, monimuotoisiin perheisiin liittyvien käsitteiden avaamisesta ja 4–5-vuotiaiden lasten kehityksen esittelemisestä. Lisäksi teoreettisessa tarkastelussa käsitellään Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esiteltyä arvoperustaa, oppimiskäsitystä ja oppimisen alueita, jotka liittyvät kiinteästi myös tämän opinnäytetyön aiheeseen.</p> <p>Kehittämistehtävän tuotoksena syntyi materiaalipaketti, joka sisältää yhteensä kuusi, 4–5-vuotiaille lapsille suunnattua toimintatuokiota. Toimintatuokioiden tavoitteena on käsitellä yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta perheiden monimuotoisuutta. Materiaalipaketin luomisessa hyödynnettiin opinnäytetyön teoreettista viitekehystä, pedagogiselle toiminnalle asetettuja tavoitteita ja aihepiiriin liittyvää lastenkirjallisuutta. Toimintatuokioissa käytettiin keskeisinä menetelminä keskustelua, tutkivaa oppimista, lastenkirjallisuutta ja ilmaisuun liittyviä menetelmiä. Materiaalipaketti toteutettiin kokonaisuudessaan digitaalisessa muodossa, jolloin se on helposti saatavilla ja hyödynnettävissä.</p> <p>Materiaalipaketin toimintatuokioita ei ehditty opinnäytetyön aikataulun puitteissa testata käytännössä, mutta sen kokonaisuus ja sisältö arvioitiin Rastilan päiväkodin johtajan toimesta. Julkisesti saatavilla oleva materiaalipaketti on käytettävissä sellaisenaan myös muissa varhaiskasvatusyksiköissä, sillä se on luonteeltaan yleispätevä ja huomioi monipuolisesti varhaiskasvatuksen pedagogiselle toiminnalle asetetut tavoitteet.</p>	
Avainsanat	varhaiskasvatus, yhdenvertaisuus, perheiden monimuotoisuus

Author	Kaisla Haapalahti, Sanni Kuutschin
Title	Promoting Equality in Early Childhood Education and Care – Material Set on Diversity of Family Structures
Number of Pages	48 pages + 1 appendix
Date	8.11.2021
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social services
Instructors	Ulla Saukkonen, Lecturer Kirsi Lautala, Lecturer
<p>This multiform thesis aimed to create a set of materials for early childhood educators on the topic of diversity among families. The goal of the material set is to promote equality among children and families within the operational environment of early childhood education and care (ECEC), and help children understand that everyone is equal despite the differences. The concept of family has changed during the decades and, as a result, the family structures are more and more diverse. The material set aims to bring up the diversity of families so that every child could feel that their family is valuable. The multiform thesis was executed in collaboration with the daycare center of Rastila located in Helsinki.</p> <p>The theoretical framework of the thesis comprises of description of equality, explanations of the terms linked to diverse family structures, and introduction to the developmental phases of 4- to 5-year-old children. In addition, the theoretical framework discusses the underlying values and the learning areas presented in the National Core Curriculum for ECEC, which are both closely related to the topic of this thesis.</p> <p>The material set was the result of the multiform thesis, and it contains six engaging moments aimed for 4- to 5-year-old children. Each moment lasts approximately between 30 to 45 minutes. The goal of the engaging moments is to cover the diversity of family structures from the viewpoint of advancing equality. The theoretical framework of the thesis, the goals set to pedagogical activities, and children’s literature on the topic were used to create the material set. The material set is completely digital, and thus accessible and functional.</p> <p>Due to the schedule of the thesis, there was no time to test the engaging moments of the material set in practice, but the concept of the thesis and its content were evaluated by the manager of the Rastila daycare center. The material set is publicly available and readily usable in other ECEC units as well. It is universal by nature and takes versatily into account the goals set for the pedagogical activities in early childhood education and care.</p>	
Keywords	early childhood education and care (ECEC), equality, diversity of family structures

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Opinnäytetyön tausta, tarkoitus ja tavoitteet	7
3	Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö	9
3.1	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	10
3.1.1	Arvoperusta	11
3.1.2	Oppimiskäsitys	12
3.1.3	Oppimisen alueet	12
3.2	Arvokasvatus	14
3.3	Lapsen kasvu ja kehitys	15
3.3.1	Psyykinen kehitys	15
3.3.2	Sosiaalinen kehitys ja leikki	17
4	Yhdenvertaisuus	18
5	Monimuotoiset perheet Suomessa	19
5.1	Yhden vanhemman perheet	21
5.2	Sateenkaariperheet	22
5.3	Kahden kulttuurin perheet	23
5.4	Uusperheet	24
5.5	Sijais- ja adoptioperheet	25
5.6	Monikkoperheet	26
5.7	Lapsikuolemaperheet ja leskiperheet	27
5.8	Lapsettomat perheet	28
6	Eettisyys ja arvot	29
7	Monimuotoinen opinnäytetyö	30
7.1	Prosessikuvaus	30
7.2	Materiaalipaketin toteutus	32
7.2.1	Toimintatuokioiden sisällöt	33
7.2.2	Käytetyt menetelmät ja materiaalit	34
8	Arviointi	37
8.1	Toimeksiantajan palaute	37
8.2	Itsearviointi	40
9	Pohdinta	42

1 Johdanto

Karkeasti sanottuna joka kolmas suomalainen lapsiperhe on jollain tavalla monimuotoinen. Nyky-yhteiskunnassa perhe muodostuu erilaisten kokoonpanojen ympärille, minkä vuoksi esimerkiksi uusperheet tai sateenkaariperheet muodostavat osan perhemuotojen kirjosta. Yleiseen käsitykseen perhemuodoista liittyy kuitenkin edelleen paljon oletamuksia. Käsitys perheestä ydinperheen muodostaman mallin mukaisesti näkyy edelleen lainsäädännön lisäksi ihmisten asenteissa. Perhetilanteen huomioimisella voidaan kuitenkin edistää lasten turvallista kasvua ja kehitystä. (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 4–6.)

Opinnäytetyömme on luonteeltaan monimuotoinen ja se on toteutettu yhteistyössä Päiväkoti Rastilan kanssa. Opinnäytetyömme kehittämistehtävän tarkoituksena oli luoda perheiden monimuotoisuutta käsittelevä materiaalipaketti Helsingissä sijaitsevan Päiväkoti Rastilan varhaiskasvattajien käyttöön. Opinnäytetyömme tuotoksen tavoitteena on edistää lasten ja perheiden yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Materiaalipaketin tavoitteena on vahvistaa lasten ymmärrystä siitä, että ihmiset ovat samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta.

Monimuotoisia perheitä on tutkittu Suomessa viime vuosina enenevässä määrin. Tutkimuksia on tehty muun muassa opinnäytetöinä, eri näkökulmia hyödyntäen. Jo julkaistut opinnäytetyöt käsittelevät perheiden monimuotoisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä esimerkiksi perheiden kohtaamisen ja perheiden kanssa tehtävän yhteistyön sekä niiden kehittämisen näkökulmista.

Sosiaalialan ammattihenkilölle on asetettu työhön liittyviä tavoitteita, joista yksi on yhdenvertaisuuden edistäminen. Ammatilaisen tulee työssään huomioida perheiden sekä yhteisöjen välisiä eroja sekä tarjota asiakkaalle mahdollisuus ilmentää omaa kulttuuriin ja siihen liittyviä arvoja. Moninaisuuden tunnustaminen on yksi sosiaalialan ammattilaisen velvollisuuksista. (Arki, arvot ja etiikka ym. 2017: 21–25.) Opinnäytetyömme aihe on yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja tärkeä. Yhteiskunnalliset tarpeet, sosiaalialan ammattilaiselle asetetut velvoitteet ja varhaiskasvatuksen tavoitteet muodostavat perustelut tämän opinnäytetyön tarpeellisuudelle. Monimuotoisten perheiden lisääntyminen, yhdenvertaisuuden edistäminen sekä tiedon ja ymmärryksen lisääminen ovat lähtökohtia opinnäytetyöllemme.

Tämän opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä ovat varhaiskasvatus, yhdenvertaisuus ja perheiden monimuotoisuus. Opinnäytetyömme teorettinen viitekehys muodostuu yhdenvertaisuuden kuvauksesta, 4–5-vuotiaiden lasten kehityksen esittelystä ja monimuotoisiin perheisiin liittyvien käsitteiden avaamisesta. Lisäksi käsittelemme Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esiteltyä arvoperustaa, oppimiskäsitystä ja oppimisen alueita, jotka liittyvät kiinteästi myös tämän opinnäytetyön aiheeseen.

2 Opinnäytetyön tausta, tarkoitus ja tavoitteet

Tämän monimuotoisen opinnäytetyön tarkoituksena on luoda perheiden monimuotoisuutta käsittelevä materiaalipaketti Rastilan päiväkodin varhaiskasvattajien käyttöön. Toimintatuokioiden tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä käsittelemällä lasten kanssa perheiden monimuotoisuutta. Tavoitteena on vahvistaa lasten ymmärrystä siitä, että ihmiset ovat samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta. Tarkoituksemme on tarjota päiväkodin varhaiskasvattajille toimintatuokioita sisältävä materiaalipaketti, jota he voivat hyödyntää työssään lasten kanssa. Materiaalipaketin luomisella pyritään edistämään lasten ja perheiden yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä, sillä osa perheistä pelkää edelleen kohtaavansa arvostelua tai syrjintää, kuuluessaan jonkinlaiseen vähemmistöön (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 6).

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019) esitetään Helsingin kaupungin arvoperustaa, johon kuuluu keskeisesti oikeudenmukaisuus, rehellisyys, avoimuus sekä yhdenvertainen kohtelu. Kaupungin laatiman varhaiskasvatussuunnitelman mukaan varhaiskasvatuksen tulisi edistää yhteiskunnan demokraattisia arvoja, joihin lukeutuu muun muassa yhdenvertaisuus ja moninaisuus. Varhaiskasvatuksessa henkilöstön tulisi luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri sekä -ympäristö, jossa lapsilla olisi mahdollisuus oppia sekä kehittyä, syntyperästä, kulttuuritaustasta, sukupuolesta tai muusta henkilöön liitettävästä syystä riippumatta. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2019: 6.)

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman (2019) tavoitteena on luoda edellytykset hyvälle kasvatusyhteistyölle avoimella, ammatillisella ja kunnioittavalla suhtautumisella monimuotoisia perheitä kohtaan. Tarkoituksena on tukea lapsen perheidentiteettiä sekä perhesuhteita niin, että jokaisella lapsella olisi mahdollisuus kokea itsensä ja oma

perheensä arvokkaiksi. Helsingin moninainen väestörakenne, palvelut sekä kulttuuritarjonta lisäävät lasten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Samaan aikaan kaupunki kehittää erilaisia toimintamalleja, joilla pyritään ehkäisemään eriarvoistumista ja syrjäytymistä. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on myös tärkeää käydä läpi yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyviä asenteita työyhteisön sisällä. Henkilöstön tapa olla vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti, välittyvät usein suoraan myös lapsille. Lapsen oman identiteetin sekä itsetunnon kehittymistä tulee tukea kannustavalla ja myönteisellä vuorovaikutuksella. Kasvattajien tehtävänä on tunnistaa lasten välillä tapahtuvia kohtaamisia, joissa nähdään eriarvoistavia piirteitä. Kasvatushenkilöstön on puututtava tilanteisiin johdonmukaisesti, mutta hienotunteisesti. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2019: 6, 26.)

Opinnäytetyömme tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta, joka lukeutuu yhdeksi tärkeimmistä perusoikeuksista. Yhdenvertaisuuslain nojalla muun muassa koulutuksen järjestäjät ja viranomaiset ovat velvollisia edistämään tätä perusoikeutta. (Yhdenvertaisuuden edistäminen.) Suomessa myös varhaiskasvatustalaki (540/2018) määrittää varhaiskasvatuksen sisällölle tietyt tavoitteet. Näiden tavoitteiden mukaisesti varhaiskasvatuksessa tulee edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa (Varhaiskasvatustalaki 540/2018 §3).

Perhemuotojen kasvaessa ja monimuotoisten perheiden lisääntyessä myös valtakunnallisella tasolla sekä lainsäädännössä joudutaan tekemään tarvittavia uudistuksia. Sosiaali- ja terveysministeriössä valmistellaan perhevapaaudistusta, joka on astumassa voimaan vuonna 2022. Perhevapaaudistuksella edistetään tasa-arvon toteutumista, ottamalla monimuotoiset perheet entistä paremmin huomioon. Uudistus tavoittelee hoitovastuun ja perhevapaiden tasaisempaa jakautumista, sukupuolten välisten palkkaeron pienenemistä työelämässä sekä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon vahvistumista etenkin työelämässä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021.)

Monimuotoiset perheet -verkoston toimesta on julkaistu erilaista materiaalia perheitä työssään kohtaavien ammattilaisten tueksi. Verkosto koostuu kymmenestä perhejärjestöstä, joiden tavoitteena on, että jokaista perhettä pidettäisiin samanarvoisena. Monimuotoiset perheet -verkoston tavoitteena on vahvistaa ja tukea ammattilaisten osaa-

mista monimuotoisten perheiden kohtaamisessa. Verkosto on muun muassa toteuttanut oppaan varhaiskasvatuksen henkilökunnalle, jossa ammattilaisia tuetaan erilaisten perheiden kohtaamisessa. (Perhejärjestöt.)

Opinnäytetyömme aihe on tärkeä ja yhteiskunnallisesti ajankohtainen. Jo julkaistuihin opinnäytetöihin tutustuessamme huomasimme, ettei vastaavanlaista materiaalipakettia ole toteutettu aikaisemmin. Materiaalipaketin luomisella tarjoamme päiväkodille mahdollisuuden käsitellä teemaa monimuotoisista perheistä lasten kanssa. Materiaalipaketin valmistaminen vapauttaa päiväkodin henkilöstön suunnittelu-aikaa ja mahdollistaa aikaa käytettäväksi toisaalla. Materiaalipaketin tarve nousee erityisesti Varhaiskasvatuslaissa, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ja Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa määriteltyjen tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta.

3 Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö

Yhteiskunnallisena palveluna varhaiskasvatuksen pääasiallisena tehtävänä on edistää kokonaisvaltaisesti lasten kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatuksessa kehitetään lasten taitoja ja oppimista yhdessä lapsen huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus tukee huoltajien kasvatustyötä sekä edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Varhaiskasvatuksessa ehkäistään lasten syrjäytymistä ja tuetaan lasten osallisuutta, minkä avulla lapsi voi kasvaa aktiiviseksi toimijaksi yhteiskunnassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 14.)

Varhaiskasvatuksessa luodaan lasten tulevaisuuden perusta. Suuri osa varhaiskasvatuksessa olevista lapsista tulee kuulumaan jossakin vaiheessa elämäänsä lapsen tai aikuisen roolissa monimuotoiseen perheeseen. Tämän vuoksi jokaisen lapsen on helpottavaa ja avartavaa kuulla, että on olemassa monenlaisia perheitä ja useita, keskenään yhtä arvokkaita tapoja muodostaa perhe. (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 6.)

Varhaislapsuudessa luotu perusta erilaisuuden kohtaamiselle määrittää minkälaisen asenteen tai arvot lapsi omaksuu toisia ihmisiä kohtaan. Varhaislapsuuden aikana lapsi sisäistää yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoon kuuluvat periaatteet, mitä hän ilmentää myöhemmin tulevaisuudessa. Varhaiskasvatus muodostaakin merkittävän roolin myönteisen kehityksen tukemisessa, muuttuvassa ja monikulttuuristuvan yhteiskunnan keskellä. (Haapsalo ym. 2017: 6–7.)

Yhteistyöpäiväkotimme Rastila on yksi Helsingin kaupungin varhaiskasvatusyksiköistä. Päiväkoti Rastila sijaitsee itäisellä varhaiskasvatusalueella, Itä-Helsingissä. Rastilan päiväkodissa tarjotaan ympärivuorokautista varhaiskasvatusta lapsille, joiden vanhemmat ovat työnsä tai opiskelujensa vuoksi oikeutettuja vuorohoidolle. Vuorohoito tarkoittaa sitä, että lapset ovat vanhempien työ- tai opiskeluaikojen mukaisesti päiväkodissa myös iltaisin, viikonloppuisin sekä yöaikaan. Varhaiskasvatuksessa lapset ovat 0–7-vuotiaita. (Varhaiskasvatus ja esiopetus – Rastila 2020.)

Varhaiskasvatusyksikkö Rastilan toimintasuunnitelman (2020–2021) mukaan lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjatuista vahvuuksista sekä tarpeista käsin syntyy pohja ryhmän toiminnan suunnittelulle ja pedagogisen suunnitelman muodostumiselle. Rastilan toimintasuunnitelmassa (2020–2021) on kiinnitetty erityistä huomiota oppimisympäristöön ja siinä tapahtuviin muutoksiin vuorohoidosta johtuen. Rastilassa lapsi saattaa hoitovuoron aikana olla osana useampaa ryhmää, sillä ryhmät yhdistyvät iltaja yöaikaan. (Toimintasuunnitelma 2020–2021: 4,7.)

Varhaiskasvatusyksikkö Rastilan toimintasuunnitelmassa (2020–2021) kannustetaan hyviin kaveritaitoihin. Aikuisen läsnäolon tuella pyritään ehkäisemään kiusaamista ja edistämään vertaissuhteiden syntymistä. Varhaiskasvatusyksikön toimintasuunnitelman (2020–2021) mukaisesti tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laadintaa toteutetaan toimintakauden aikana. Suunnitelmia varten tehdään toimintayksikössä kartoitus, minkä pohjalta nostetaan toimintasuunnitelman (2020–2021) mukaisesti 1–2 yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistävää toimenpidettä yksikön sisällä. (Toimintasuunnitelma 2020–2021: 8–9.)

3.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat kiinteä, ohjaava ja velvoittava osa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä sekä yksilöllisen identiteetin löytämistä. Tavoitteena on myös luoda edellytykset myönteisen suhteen luomiseen monialaista kasvuympäristöä kohtaan. Varhaiskasvatuksen perusteena toimivat lapsen oikeuksien periaatteet, jotka ohjaavat kaikessa toiminnassa kasvattajia. (Haapsalo & Petäjä & Vuorelma-Glad & Sandén & Pulkkinen & Tahvanainen 2017: 6–7.)

3.1.1 Arvoperusta

Yleiskielessä voidaan sanoa, että arvot ohjaavat ihmisen tai ihmisryhmän toimintaa. Arvoilla tarkoitetaan suotavaa käyttäytymistä, jotakin toivottua asiaa tai päämäärää. Arvoista puhuessa tarkoitetaan niillä usein tavoiteltavia tai toivottuja asioita. Arvo kuvaa sanana myös merkityksellisyyttä. (Karjalainen & Lindroos & Matero & Simola 2020: 58.) Lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen, vaatimus yhdenvertaisesta ja tasa-arvoisesta kohtelusta sekä lapsen syrjintäkielto ovat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustana yleisperiaatteiden mukaan. Varhaiskasvatuksen käsityksen mukaan lapsuus on itseisarvo ja jokainen lapsi on omana itsenään ainutlaatuinen ja arvokas. Varhaiskasvatuksen tehtäviin kuuluu suojella lasta ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 20.)

Lapsen oikeuksiin kuuluu, että hän tulee kuulluksi, nähdyksi, huomioiduksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisön jäsenenä. Lapsella on oikeus itsensä, mielipiteidensä ja ajatuksiensa ilmaisemiseen. Hyvä opetus, huolenpito, kannustava palaute, leikki ja monipuolisen tiedon saaminen sekä uusien asioiden kokeilu ja opetteleminen kuuluvat jokaisen lapsen oikeuksiin. Lapsella on myös oikeus rakentaa omista lähtökohdistaan käsitystä itsestään ja identiteetistään sekä ympäröivästä maailmasta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 20–21.)

Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan elämää, kestäväää elämäntapaa, ihmisoikeuksia ja ihmisarvon loukkaamattomuutta. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on tukea lapsen ihmisenä kasvamista, keskustella lasten kanssa arvoista ja ihanteista sekä ohjata lapsia toimimaan arvoperustan mukaisella tavalla. Kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 20.)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää suomalaisen yhteiskuntaan kuuluvia demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta sekä antaa lapselle mahdollisuus kehittää taitojansa ja tehdä valintoja sukupuolesta, syntyperästä ja kulttuuritaustasta riippumatta. Varhaiskasvatuksessa luodaan moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri ja suhtaudutaan ammatillisesti, avoimesti ja kunnioittavasti monimuotoisiin perheisiin, perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perin-

teisiin sekä kasvatustieteisiin. Tällä tavoin luodaan myös hyvät edellytykset kasvatusyhteistyöhön. Varhaiskasvatus tukee lapsen perheidentiteettiä ja perhesuhteita siten, että jokainen lapsi voi tuntea oman perheensä arvokkaaksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 21.)

3.1.2 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) pohjautuvat oppimiskäsitykseen lapsesta aktiivisena toimijana, joka oppii, kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa lähiympäristönsä sekä muiden ihmisten kanssa. Lapsi oppii kokonaisvaltaisesti, kaikkialla, yhdistämällä muun muassa tietoja, taitoja, aistihavaintoja, toimintaa, tunteita ja ajattelua. Lapsi oppii muun muassa havainnoimalla ympäristöään tai jäljittelemällä muiden ihmisten toimintaa esimerkiksi leikin, liikunnan, tutkimisen, itseilmaisun tai taiteisiin perustuvan toiminnan kautta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 21–22.)

Varhaiskasvatuksessa oppiminen perustuu lasten aiempiin kokemuksiin, heidän mielenkiinnonkohteisiinsa sekä jo opittuun tietoon pohjautuen. Lapsen hyvinvointi sekä myönteinen tunnekokemus edesauttavat uuden oppimista. Oppimaan innostaminen sopivan haastavan, kiinnostavan ja tavoitteellisen toiminnan kautta tukevat lapsen oppimista. Jokaiselle lapselle tulisi myös mahdollistaa onnistumisen kokemuksia, niin että jokainen lapsi voisi saada myönteisen kuvan itsestään oppijana. Varhaiskasvatuksessa leikin merkitys oppimiselle näyttäytyy suurena ja merkityksellisenä. Leikin kautta lapset omaksuvat uusia tietoja ja taitoja, sisäisen motivaation sekä ilon kautta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 22.)

3.1.3 Oppimisen alueet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) esitellään oppimisen alueet, jotka kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Oppimisen alueet ovat jaoteltu viideksi kokonaisuudeksi, jotka ovat ”Kielten rikas maailma”, ”Ilmaisun monet muodot”, ”Minä ja meidän yhteisömme”, ”Tutkin ja toimin ympäristössäni” ja ”Kasvan, liikun ja kehityn”. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 40.) Opinnäytetyömme tuotos linkittyy erityisesti kolmeen ensimmäiseen oppimiseen alueeseen, jotka esittelemme tarkemmin tässä luvussa.

Oppimisen alueet ohjaavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä suunnittelemaan monipuolista ja eheytettyä pedagogista toimintaa, joka toteutetaan yhdessä lasten kanssa. Tavoitteena on, että toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Tarkoituksena on yhdistää ja soveltaa eri oppimisen alueiden aihepiirejä lasten mielenkiinnon kohteiden, kysymysten ja osaamisen mukaan siten, että oppimisen alueista muodostuu toisiinsa kytkeytyviä kokonaisuuksia. Oppimisen alueiden tavoitteita voidaan käsitellä eri tavoin ja menetelmin aihepiiristä, tilanteista ja lasten oppimisesta riippuen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 40.)

Minä ja meidän yhteisömme on yksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) esitelty oppimisen alue, jonka tarkoituksena on tukea lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvien taitojen laaja-alaista kehittymistä. Varhaiskasvatuksen aloittaminen laajentaa lasten elinpiiriä heidän kohdatessaan kodin perinteistä, toimintamalleista, arvoista ja katsomuksesta poikkeavia, toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja tarjota mahdollisuuksia harjoitella siinä toimimista. Aihepiiriä voidaan tarkastella eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median näkökulmista hyödyntäen toiminnassa monipuolisesti erilaisia menetelmiä, kuten satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 44.)

Varhaiskasvatuksessa pohditaan lähiyhteisöjen menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta sekä tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta muun muassa lasten ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisöjen jäsenten, esineistöjen ja ympäristöjen sekä lasten huoltajien kulttuuriperintötuntemusta hyödyntämällä. Lapsille luodaan mahdollisuuksia tutustua ja eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin esimerkiksi isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin kautta. Nykyhetkeä voidaan käsitellä pohtimalla lasten kanssa heitä askarruttavia kysymyksiä tai kiinnostavia ajankohtaisia aiheita. Lasten kanssa tutustutaan ihmisten, sukupuolten ja perheiden monimuotoisuuteen erilaisuutta kunnioittaen. Tavoitteena on, että lapsi ymmärtää ihmisten olevan samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 45.)

Kielten rikas maailma on yksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) esitelty oppimisen alue, jonka tavoitteena on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien

kehittymistä. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on vahvistaa lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukemisella vahvistetaan myös laaja-alaisesti lasten kulttuurista osaamista ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Kielen kehittymisen ansiosta lapsen on mahdollista hallita erilaisia tilanteita ja asioita, toimia vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaista itseänsä ja hankkia tietoa. Myös lasten osallisuuden ja aktiivisen toimijuuden mahdollisuudet sekä vaikuttamisen keinot kasvavat kielellisten taitojen kehittyessä. Kannustava ja johdonmukainen palaute kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaitoihin liittyy tukevat lapsen kielellistä kehitystä. Lapselle tulee syntyä myös kokemuksia siitä, että hän on tullut kuulluksi ja hänen aloitteisiinsa on vastattu. Varhaiskasvatuksessa rohkaistaan ja kannustetaan lasta kommunikoi- maan erilaisissa tilanteissa toisten lasten ja aikuisten kanssa. Lisäksi varhaiskasvatuk- sessa hyödynnetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä sekä tutustutaan monipuolisesti las- tenkirjallisuuteen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 40–42.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) esitellään Ilmaisun monet muodot yhtenä oppimisen alueena. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten musiikillisen, kuvalli- sen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä tavoitteellisesti. Lasten ilmaisu on luonteeltaan kokonaisvaltaista, jolloin ilmaisun eri muotoja yhdistellään luovasti. Tai- teellinen kokeminen ja ilmaiseminen kehittävät lasten oppimisen edellytyksiä, sosiaali- sia taitoja, myönteistä minäkuvaa ja valmiuksia ymmärtää ympäröivää maailmaa. Tutki- minen, tulkitseminen ja merkityksien luominen eri ilmaisun taitoja harjoittelemalla kehit- tävät lapsen ajattelun ja oppimisen taitoja. Lapsen eettisen ajattelun kehittymisen kan- nalta keskeisessä roolissa ovat kyky kuvitella ja luoda mielikuvia. Ilmaisun eri muotoja hyödyntämällä tarjotaan lapsille mahdollisuus kokea ja hahmottaa maailmaa tavalla, joka puhuttelee ja innostaa heitä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 42– 43.)

3.2 Arvokasvatus

Arvokasvatuksella tarkoitetaan ihmisen kasvattamista elämään. Arvokasvatus on osa lapsen muuta kasvua ja kehitystä sekä kokonaisvaltaista kasvatusta ja huolenpitoa. Lapsen arvoihin kasvamiseen vaikuttavat suoran kasvatuksen lisäksi myös lähipiiriin kuuluvien aikuisten puheet ja esimerkit, joilla on vahva vaikutus arvokasvatuksessa. Ai- kuisen tehtävänä on rohkaista lasta tarkastelemaan omia arvojansa ja tästä syystä ar- vokasvatusta toteutetaan pakottamisen sijaan suosittelemalla tiettyjen arvojen omaksu- mista. (Mattila 2011: 119, 121–122.)

Jokaiselle lapselle tulee opettaa objektiivisia perusarvoja, kuten elämän kunnioittamista ja kaikin tavoin sen suojelemista sekä ihmiselle kuuluvan henkilökohtaisen tilan loukaamattomuutta. Perusarvoja opetetaan toistuvan puheen avulla ja avaamalla käsitteitä ikätasoon sopivalla tavalla. Puheen tulee sopia yhteen aikuisen antamiin esimerkkeihin nähden. Näiden lisäksi arvoja opetetaan hahmottamalla niitä elämään liittyvien esimerkkien ja tilanteiden kautta. Esimerkit auttavat lapsia ymmärtämään, miten perusarvot vaikuttavat ihmisten toimintaan. Arvokasvatusta edistetään kannustuksella, hyväksynnällä, rohkaisulla ja vuoropuhelun avulla. (Mattila 2011: 119–120.)

3.3 Lapsen kasvu ja kehitys

Lapsen kehityksen osa-alueita ovat fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kehitys. Osa-alueet ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa, eivätkä alueet kehity toisistaan riippumatta. (Järvinen & Laine & Hellman-Suominen 2016: 45.) Keskitymme seuraavissa luvuissa käsittelemään opinnäytetyömme rajauksien kannalta 4–5-vuotiaiden psyykkistä ja sosiaalista kehitystä.

3.3.1 Psyykinen kehitys

Kehityksen psyykinen osa-alue sisältää kognitiivisuuden ja emotionaalisuuden eli tunteet. Psyykinen kehitys sisältää kokonaisuudessaan ajattelun, havainnointikyvyn, tunteet, muistin, oppimisen sekä kielen kehityksen. (Järvinen ym. 2016: 49.) Kognitiivisilla eli tiedollisilla toiminnoilla tarkoitetaan tiedon vastaanottamiseen, käsittelyyn ja varastoimiseen liittyviä taitoja. Näihin taitoihin sisältyvät tarkkaavaisuus, havaintotoiminnot, ajattelu ja kieli sekä oppiminen ja muisti. Kognitiivinen kehitys tarkoittaa yksilön tiedollisten toimintojen kehittymistä. (Aaltonen & Lehtinen & Leppänen & Peltonen & Tarvo & Tuunainen & Viherä-Toivonen 2008: 14.) Lapsen varhaisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen, mahdollisen tuen tarpeen huomioiminen sekä vastuun ja tilan antaminen tukevat myönteisesti kognitiivista kehitystä. Lapsen kehitystä on historian saatossa tutkittu paljon, minkä vuoksi kehityspsykologisessa tutkimuksessa on muodostunut monia erilaisia käsityksiä sekä teorioita yksilön kehitykseen liittyen. (Karjalainen ym. 2020: 20.)

Karjalainen ym. (2020) esittelevät Piaget'n kehitysteorian, jonka mukaan ajattelu kehittyy vaiheittain. Piaget'n kehitysteoriassa kehityksen eri kaudet ilmaantuvat kaikilla lapsilla samassa järjestyksessä, mutta niiden yksilöllinen esiintymisikä saattaa vaihdella.

Jokaisen kehitysvaiheen aikana lapsi omaksuu ja sisäistää uusia tapoja jäsentää koetua todellisuutta. Kasvuympäristö ja osaltaan myös lapsen luontainen lahjakkuus vaikuttavat kehitykseen. Lapsen älyllinen kehitys muovautuu kognitiivisten konfliktien kautta, joilla kuvataan tilannetta, jossa lapsi huomaa oman tietorakenteensa puutteellisuuden. Kognitiivisten konfliktien kautta muodostuu uusi tietorakenne, jota kutsutaan skeemaksi. Lapsen myönteinen kehitys edellyttää lapsen aktiivista osallistumista virikkeitä sisältävässä ympäristössä. (Karjalainen ym. 2020: 20.)

2–6-vuotiaiden lasten kehitysvaihetta kutsutaan esioperationaaliseksi vaiheeksi, jota kuvataan havaintoihin perustuvaksi ja itsekeskeisen ajattelun vaiheeksi. Kielellisen ilmaisun ja sen kehittymisen myötä lapsi alkaa varsinaisesti ajatella. Kommunikoinnin kautta ajattelu vahvistuu ja noin viisivuotias alkaa ymmärtää syysuhteita. Esioperationaalisen vaiheen loppupuolella myös lapsen minäkeskeisyys alkaa tyypillisesti hälvennyä. (Karjalainen ym. 2020: 20.) Lapsen kielenkehitykseen vaikuttavat myönteisellä tavalla hyvä varhainen vuorovaikutus sekä kielelliset virikkeet. Kielen oppiminen avaa lapselle kokonaan uuden maailman ja lapsi tarvitsee kieltä toimiessaan ympäristössään sekä tietoa hankkiessaan. Kielen käyttö on ajattelua, tunteiden ja toiminnan ilmaisua sekä sosiaalista vuorovaikutusta. Näin ollen kielelliset taidot vaikuttavat paljon lapsen sosiaaliseen asemaan, etenkin ikätovereidensa kanssa. (Aaltonen ym. 2008: 19.)

Tyypillisesti 4-vuotias lapsi osaa kielipöytäpuheita puhua lähes oikein. Lapsi kykenee keskustelemaan aikuisen kanssa sujuvasti myös menneistä tapahtumista. 4-vuotias usein liioittelee kertomuksissaan ja puhuu mieluummin, kuin kuuntelee. Lapset pystyvät kuitenkin keskittymään asioihin aiempaa paremmin, jolloin pitkien satujen kuuntelu muuttuu kiinnostavaksi. Ikäjakauman lapsi on tyypillisesti kiinnostunut monista asioista ja kyselee paljon. 4-vuotias kykenee tekemään itsenäisiä havaintoja ympäröivästä maailmasta ja haluaa löytää niihin vastauksia esittämällä kysymyksillä. (Lapsi eri ikävuosina – 4-vuotias 2013: 14–16, 18.) Viisivuotias lapsi puhuu ymmärrettävästi ja sujuvasti, halliten noin kaksituhatta sanaa. Lapsi ymmärtää puhetta ja pystyy keskustelemaan aikuisen kanssa joustavasti. 5-vuotiasta lasta alkaa kiinnostaa kirjoitettu kieli ja hän saattaa opetella jo yksinkertaisten sanojen kirjoittamista. Viisivuotias on kiinnostunut numeroista ja osaa laskea jopa kymmeneen. (Lapsi eri ikävuosina – 5-vuotias 2013: 10–11.)

Lapsen kehitykseen vaikuttaa myös synnynnäinen, varhain ilmenevä temperamentti eli käyttäytymistyylit ja tapa reagoida asioihin. Temperamentti on kohtalaisen pysyvä ja

osa piirteistä säilyvät sellaisinaan, mutta osa muuttuu ilmaisumuotoaan lapsen kasvaessa ja kehittyessä. Temperamentti selittää lapsien välillä olevia eroja käyttäytyä ja reagoida samanlaisissa tilanteissa. (Aaltonen ym. 2008: 10.) 4-vuotias tunnistaa tunteitaan jonkin verran, pystyen erottelmaan niitä. Lapsi tarvitsee kuitenkin aikuisen tukea tunteiden sanoittamisessa ja tunnistamisessa. Lapsi haluaa tehdä omaan elämään vaikuttavia päätöksiä, mutta aikuisen pitää antaa lapselle selkeät rajat minkä sisällä lapsi toimii. (Lapsi eri ikävuosina – 4-vuotias 2013: 16–18.) 5-vuotias lapsi pyrkii noudattamaan aikuisen antamia ohjeita ja kykenee tuntemaan syyllisyyttä väärin tehdyistä asioista. Lapsi sietää aikuisen rajoja paremmin, mutta kokee edelleen suuria pettymyksen tunteita, jos asiat eivät suju hänen mielestensä oikeudenmukaisesti. 5-vuotias lapsi eläytyy vahvasti kuulemiinsa tarinoihin tai katsomiinsa elokuvaan. 5-vuotiaan lapsen aloitteellisuus ja omatoimisuus ovat jo hyvin kehittyneitä. Lapsi haluaa tehdä itsenäisiä päätöksiä ja keskittyä valintatilanteisiin entistä tarkemmin. (Lapsi eri ikävuosina – 5-vuotias 2013: 6, 10,16.)

3.3.2 Sosiaalinen kehitys ja leikki

4-vuotias lapsi kehittyä itsenäisyytensä kanssa kovaa tahtia. Lapsen itsekeskeisyys alkaa hiljalleen väistyä, jolloin lapsi kykenee paremmin huomioimaan muita ihmisiä ympärillään. 4-vuotiasta lasta kiinnostaa muut ihmiset aiempaa enemmän, jolloin myös erilaisuus ihmetyttää. Lapsi vertaa itseään ja omia taitojaan muihin lapsiin, jolloin vertaisryhmässä pärjääminen on tärkeää. Lapsen suotuisan itsetunnon kehityksen kannalta on tärkeää kehua lasta ja muistuttaa häntä jo kerrytetyistä taidoista. Lapsi muodostaa käsitystään sukupuolten välillä ja ymmärtää esimerkiksi vanhempien suhteen olevan kaverisuhdetta syvempi. 4-vuotias myös hakee paikkaansa perheessä, verraten omaa roolia suhteessa muihin perheenjäseniinsä. (Lapsi eri ikävuosina – 4-vuotias 2013: 4–6.)

5-vuotias lapsi vertailee taitojaan sujuvasti muihin ja voi kokea oman itsetunnon ja itsetuottamuksen horjumista. 5-vuotiaalle on tyypillistä kilpailla vertaisten kanssa monista asioista, mutta hän kasvattaa samalla omaa identiteettiään ollessaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. 5-vuotias lapsi seuraa ihmisten toimintaa tarkasti ja pyrkii usein jäljittelemään aikuisen toimintaa. 5-vuotias usein kopioi vanhempiensa toimintatapoja kuten esimerkiksi puhetyylin ja käytöstavat. (Lapsi eri ikävuosina, 5-vuotias 2013: 4–6.)

Lapsi suhtautuu ympäröivään maailmaan leikin kautta. Lapset ilmentävät leikkiessä havaitsemiaan ja kokemiaan asioita. Leikin avulla lapsi oppii monia asioita, kuten toisten huomioon ottamista ja itseilmaisua. Lapsi leikkii mielikuvitusmaailmassa, johon hän tuo mukanaan asioita todellisuudesta. Lapsen leikki kehittyy iän ja kehitystason mukaan. (Helenius & Lummelahti 2013: 14.) 4-vuotias lapsi leikkii enimmäkseen roolileikkejä, joihin hän yhdistää mielikuvitustaan. Etenkin eläytyminen erilaisiin rooleihin kiehtoo lapsen maailmaa. 4-vuotiaat lapset leikkivät myös paljon sääntöleikkejä, joihin säännöt sovitetaan vertaisryhmässä tarkasti etukäteen. Ikäjakaman lapsi oppii leikkiessään paljon muun muassa häviämiseen ja vuoron odottamiseen liittyen. 4-vuotias viihtyy ikätovereidensa kanssa ja muodostaa ystävyys-suhteita, mutta lapsen rooli voi muuttua erilaisten vertaisryhmien välillä. (Lapsi eri ikävuosina – 4-vuotias 2013: 20–23.)

Viisivuotiaan lapsen roolileikit ovat jo kehittyneempiä. Lasten leikeissä roolit ovat kehittyneempiä ja lapset pystyvät neuvottelemaan siitä, ettei leikin sisällä ole esimerkiksi montaa äitiä, jolloin roolitus jakautuu todenmukaisemmin lasten kesken. Sääntöleikit kestävät entistä pidempään ja lapset kykenevät jo neuvottelemaan sääntöleikin sisällä erilaisista asioista. Viisivuotias ei enää samalla tavalla toivo aikuisen osallistumista leikkiin. Lapsi kokee usein aikuisen osallistumisen leikin sotkemisena. Viisivuotias arvostaa vertaistensa mielipidettä kaikessa toiminnassa ja katsoo vanhempia lapsia ihailevasti. (Lapsi eri ikävuosina – 5-vuotias 2013: 20–21.)

4 Yhdenvertaisuus

Suomessa kansalaisten yhdenvertaisuus on jo pitkään ollut yksi lainsäädännön keskeisimmistä periaatteista. Jo 1900-luvun alussa kansalaisille on vakuutettu, että jokainen ihminen tulisi kohdata yhdenvertaisesti lain edessä. Yhdenvertaisuutta ohjaava lainsäädäntö kohdistui kuitenkin tähän aikaan lainsäätäjiä velvoittaviksi. Vasta 1900-luvun loppupuolella lainsäädäntö ulottui velvoittamaan myös kansalaisia esimerkiksi syrjintäkiellon ja tasa-arvosäännöksiä muodossa. Suomen liittyminen Euroopan Unioniin on myöhemmin osaltaan vauhdittanut ja laajentanut lainsäädäntöä erilaisten kansainvälisten sopimusten myötä. EU on edistänyt aktiivisesti muun muassa sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Ahtela & Bruun & Koskinen & Nummijärvi & Saloheimo 2006: 15.)

Yhdenvertaisuuden käsite määritellään Suomen perustuslaissa (1999/731). Lain määrittämänä ihmisiä ei saa asettaa eri asemaan iän, sukupuolen, alkuperän, kielen, uskonnon, mielipiteen, vakaumuksen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön

liittyvän syyn perusteella, ilman hyväksyttävää perustetta. Perustuslain mukaisesti myös lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja antaa heille mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeissa asioissa kehitystään vastaavasti. Lain määrittämänä ihmiset ovat kaikki yhdenvertaisia lain edessä. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 §6.)

Perustuslakia täydentää yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), jonka tarkoituksena on ehkäistä syrjintää ja edistää yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuslain määrittämänä syrjintää esiintyy tyypillisesti, kun ihmisiä kohdellaan eriarvoisesti sen perusteella, että he kuuluvat tai heidän oletetaan kuuluvan johonkin tiettyyn ryhmään. Syrjinnän perimmäisinä syinä nähdään ihmisille muodostuneita ennakkoluuloja, jotka yleistetään koskemaan tiettyjä ryhmiä ja niihin kuuluvia henkilöitä. Syrjintä on Suomessa kiellettyä. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.) Lapset ja nuoret ovat yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta heikommassa asemassa ja kuuluvat näin ollen syrjinnän vaarassa oleviin väestöryhmiin. (Oppia kaikille! Yhdenvertaisuussuunnittelun opas oppilaitoksille 2013: 13).

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on inklusiivinen ja kaikessa sen toiminnassa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksessa noudatetaan yhdenvertaisuuslakia, jonka mukaan kaikkia sen jäseniä tulee kohdella yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan merkitse kaikkien samanlaisuutta. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämiseen kuuluu, että työyhteisössä keskustellaan yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista ja pohditaan, miten kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintavoissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 30.)

5 Monimuotoiset perheet Suomessa

Käsitteenä perhe on moninainen ja vanha, mutta merkitykseltään tärkeä valtaosalle ihmisistä. Ajan saatossa perheen käsite on muuttanut muotoaan. Perheen merkitys näytetään yhteiskunnassa erilaisena esimerkiksi eri kulttuureissa ja menneissä aikakausissa. Nykypäivänä erilaisia perhemuotoja on yhteiskunnassamme runsaasti. Erilaisilla perhemuodoilla kuvataan sitä, että se millaisia ihmisissä perheeseen kuuluu, ei ole jokaisen perheen kohdalla samanlainen. Yleisesti suomalaisessa yhteiskunnassa nähdyn ydinperheen, eli äidin, isän ja vähintään yhden lapsen muodostama malli on vain yksi monista perhemuodoista. (Roininen 2021: 7–8.)

Tilastokeskuksen julkaisemissa perhetilastoissa perheellä tarkoitetaan samassa asunnossa asuvia henkilöitä. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli vuonna 2020 yhteensä 1 467 653 perhettä ja perheisiin kuului 72 prosenttia väestöstä. Perheisiin kuuluvien osuus on pienentynyt tasaisesti, kun tarkastellaan vuotta 1990, jolloin perheisiin kuului 82 prosenttia väestöstä. Perheiden keskikoko on myös pienentynyt viimeisen 30 vuoden aikana, sillä vuonna 1990 perheen keskikoko oli kolme henkilöä, kun taas vuonna 2020 perheen keskikoko oli 2,72 henkilöä. Vuonna 1990 yleisin perhetyyppi oli aviopari ja lapsia, mutta vuonna 2020 yleisin perhetyyppi oli aviopari ilman lapsia. (Perheiden määrän lasku on pienentynyt 2021.)

Vuoden 2020 lopussa lapsiperheitä oli yhteensä 556 052 ja lapsiperheisiin kuului 37 prosenttia väestöstä. Lapsiperheellä tarkoitetaan perhettä, johon kuuluu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. (Perheiden määrän lasku on pienentynyt 2021.) Lapsiperheiden yleisin perhemuoto vuonna 2020 muodostui edelleen eri sukupuolta olevan avioparin ympärille. Näitä lapsiperheitä oli kaikista lapsiperheistä 56 prosenttia. (Perheiden moninaisuus 2021.)

Perheen käsitys nähdään osittain kulttuurisidonnaisena. Suomessa useimmat määrittävät perheen ydinperhekäsityksen mukaisesti, kun taas länsimaiden ulkopuolella perhe voidaan usein käsittää laajempänä kokonaisuutena. Viimeisten vuosikymmenten aikana käsitys perheestä on kuitenkin moninaistunut myös länsimaisessa kulttuurissa. Yhä useampi perhe muodostaa erilaisen perhemallin, minkä vuoksi yleinen ajattelutapa ydinperheen muodostamasta kokonaisuudesta hälvenee. (Roininen 2021: 8.)

Käsitys perheestä ja sen määrittämisestä, on jokaiselle henkilökohtainen. Useimmat ihmiset kokevat kuuluvansa ainakin kahteen perheeseen. Nämä kaksi perhettä muodostuvat omasta lapsuudenperheestä ja myöhemmin aikuisiällä, itse perustetusta perheestä. Perheellä on suuri vaikutus ihmisten hyvinvoinnille, minkä vuoksi käsite saattaa herättää monenlaisia tunteita. (Roininen 2021: 7–8.)

Väestöliiton perhebarometrin (2017) mukaan Suomessa lasten syntyvyys on laskenut viime vuosina roimasti. Alenevalle syntyvyydelle keskeinen syy löytyy siitä, että vanhemmuutta siirretään yhä vanhemmalle iälle. Vanhemmuuden siirtäminen myöhemmäksi vaikuttaa suoranaisesti perheiden lapsilukuun alenevasti. Myös lapsettomuus väestössä kasvaa vanhemmuuden siirtämisen myötä. Perhebarometrin (2017) mukaan

naisten ja miesten välillä vallitsee erilainen ajatusmaailma perheellistymisen ja työn yhteensovittamisen välillä, mikä vaikuttaa suoraan yhteiskunnalliseen tilanteeseen lapsiperheiden näkökulmasta. Perhebarometrissa (2017) tehdyn selvityksen mukaan nuoret aikuiset muodostavat käsityksensä lapsiperhearjesta pitkälti ydinperheen mallin ympärille, vaikka todellisuudessa perheiden kirjo on paljon laajempi. (Rotkirch & Tammissalo & Miettinen & Berg 2017:18–19, 115, 117.)

Varhaiskasvatus näyttelee usein suurta roolia, kun perhetilanteessa tapahtuu jokin yllättävä tai odotettukin muutos, esimerkiksi vanhempien avioero. Varhaiskasvatuksessa luotu avoin ilmapiiri ja tietoisuus perheiden monimuotoisuudesta synnyttävät luottamusta perheen ja ammattilaisen välille. Tällaisessa tilanteessa vanhemmille annetaan mahdollisuus kertoa perheen sisällä tapahtuvista muutoksista tai mahdollisista haasteista, kun perhemuotoa tai -tilannetta ei tarvitse peitellä tai hävetä. Varhaiskasvatuksessa myös lasten tulisi kuulla monimuotoisista perhemuodoista, jolloin he pystyisivät ymmärtämään, että kukin perhemuoto on yhtä arvokas. (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 6.)

Tässä opinnäytetyössä keskitytään perhemuotojen kirjossa perherakenteen monimuotoisuuteen. Rajaamme tästä opinnäytetyöstä lapsen tai vanhemman erityistarpeisiin liittyvää monimuotoisuutta, esimerkiksi vammaisuuteen liittyen. Rajausta perustuu työn laadukkaaseen toteutukseen ja eheän kokonaisuuden muodostumiseen. Rakenteellisesti erilaiset perhemuodot kuvaavat tässä opinnäytetyössä parhaiten perheiden monimuotoisuutta ja eri perhemuotojen laajaa kirjoa. Eri perhemuotoihin liittyvien keskeisten käsitteiden tunteminen ja niiden avaaminen on opinnäytetyömme aihepiirin kannalta tärkeää. Tämän vuoksi käsittelemme seuraavissa alaluvuissa eri perhemuotoja.

5.1 Yhden vanhemman perheet

Yhden vanhemman perheellä tarkoitetaan sellaista perhettä, jossa asuu yksi vanhempi ja vähintään yksi alaikäinen eli alle 18-vuotias lapsi (Haataja 2009: 46). Yhden vanhemman perheessä vanhempi voi olla joko lapsen yksinhuoltaja tai yhteishuoltaja. Yksinhuoltajalla tarkoitetaan henkilöä, joka on lapsen ainoa huoltaja. Yhteishuoltajaksi kutsutaan henkilöä, joka jakaa huoltajuuden yhden tai useamman henkilön kanssa. Vuoroasumisella tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi asuu säännöllisesti, vuorotellen kahdessa eri kodissa ja viettää siten aikaa molemmissa kodeissaan noin puolet ajastaan. (Sanasto.)

Yksinhuoltajaksi tulemisen syitä voivat olla avio- tai avoliiton purkautuminen, puolison kuolema, lapsen suunnittelematon syntymä tai suunniteltu hankkiminen ilman toista huoltajaa. Eronneissa perheissä yksinhuoltajien ja heidän lastensa asema on erilainen muihin yksinhuoltajaperheisiin verrattuna siten, että avio- tai avoeron jälkeen lapselle jää kaksi vanhempaa ja elättäjää sekä useimmiten myös kaksi huoltajaa. (Haataja 2009: 46–47.)

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2020 Suomessa oli kaikista lapsiperheistä yhden vanhemman perheitä yhteensä 23,3 %. Äidistä ja lapsista muodostuvia lapsiperheitä oli yhteensä 110 017, kun taas isästä ja lapsista muodostuvia perheitä oli yhteensä 19 608. (Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet 2020.)

5.2 Sateenkaariperheet

Sukupuoleltaan ja/tai seksuaalisuudeltaan moninaisia ihmisiä kutsutaan sateenkaari-ihmisiksi. Sateenkaari-ihmisen nimityksellä tarkoitetaan ihmisiä, jotka eivät ole heteroseksuaalisia ja määrittävät usein itsensä homoiksi, lesboiksi, bi- tai panseksuaaleiksi. Myös transihmiset, muunsukupuoliset, intersukupuoliset ja queerit ovat osa sateenkaari-ihmisten kirjoa. Sateenkaari-ihmisiä on ollut aina ja he ovat aina olleet osana perheitä, olemalla jonkun lapsia, puolisoita, ystäviä tai sukulaisia. Suomessa sateenkaariyhteisöt ja -perheet ovat tulleet näkyvämmäksi 2000-luvun jälkeen, kun sateenkaari-ihmisten oikeuksista esimerkiksi avioliittoon tai hedelmöityshoitoihin on keskusteltu laajemmin. (Aarnio & Lahti & Kerppola & Moring 2020: 9.)

Sateenkaariperheeksi voidaan puolestaan kutsua perhettä, jossa ainakin yksi vanhemmista on sateenkaari-ihminen. Vaikka sateenkaariperheet ovat tulleet entistä näkyvämmiksi osaksi yhteiskuntaamme, kulttuurinen ympäristö näyttäytyy silti erilaisena, kuin muulla väestöllä. Kulttuurisella ympäristöllä tarkoitetaan tuomitsevien asenteiden ja jopa lainsäädännön mukanaan tuomaa historiaa sekä vähemmistöstressiä. Vähemmistöstressi muodostuu ympäröivän yhteiskunnan normeista ja oletuksista suhde- tai perhemuotoon liittyen. Sateenkaariperheiden asema on parantunut viimeisten vuosikymmenien myötä, jolloin myös yleinen ilmapiiri yhteiskunnassamme on muuttunut. Sateenkaariperheet kokevat edelleen syrjintää, minkä vuoksi he saattavat olla kertomatta omasta perhemuodostaan esimerkiksi neuvolassa tai päiväkodissa. Asiasta vaikeneminen saattaa jättää perheen mahdollisen avun tai tuen piirin ulkopuolelle. (Aarnio ym. 2020: 63, 244–246.)

Perheille ja lapsille suunnatuissa palveluissa työntekijöille muodostuu merkittävä rooli perheiden hyvinvoinnin ja vanhempien osallisuuden tukemisessa sekä vahvistamisessa. Kaikkien perheiden osallisuuden toteutumisen takaamiseksi työntekijöiden on tunnistettava perheiden monimuotoisuus, tässä tapauksessa sateenkaariperheiden erityispiirteet sekä tuen ja avun tarpeet. (Aarnio ym. 2020: 90.)

5.3 Kahden kulttuurin perheet

Kahden kulttuurin perheellä tarkoitetaan perhettä, jonka puoliset ovat syntyneet keskenään eri maissa. Kahden kulttuurin perheessä ainakin toinen puolisoista asuu kotimaansa ulkopuolella riippumatta siitä, missä maassa perhe asuu. Vaikka tietyt erityispiirteet yhdistävät kahden kulttuurin perheitä, on jokaisen perheen tilanne silti ainutlaatuinen ja omanlaisensa. Kahden kulttuurin perheet ovat monimuotoisia ja heidän joukossaan on esimerkiksi ydinperheitä, uusperheitä, kahden aikuisen perheitä, sateenkaariperheitä, adoptioperheitä ja monikkoperheitä. (Kaksikulttuurinen Suomi 100 – katsaus kahden kulttuurin suomalaisuuteen ja Familian Duo-toimintaan 2017: 7, 10.)

Vuonna 2020 Suomen väestöstä 8 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia ja yli puolet ulkomaalaistaustaisista asui Uudellamaalla (Maahanmuuttajat väestössä). Maahanmuuton kasvu, yhteiskunnalliset muutokset ja kahden kulttuurin perheiden lukumäärän lisääntyminen tuovat mukanaan uudenlaisia ilmiöitä ja haasteita sekä lisäävät tällä tavoin tiedon, kohdennettujen palveluiden ja tuen tarvetta (Kaksikulttuurinen Suomi 100 – katsaus kahden kulttuurin suomalaisuuteen ja Familian Duo-toimintaan 2017: 10).

Kahden kulttuurin perheessä voi olla monta kieltä, kulttuuria, uskontoa ja tapaa, jotka ovat lapsen identiteetin rakentumisen kannalta tärkeitä ja arvokkaita. Kaksikulttuurisuudella tarkoitetaan perheen elämää useamman kulttuurin vaikutuspiirissä, mutta kaikki lapset eivät miellä itseään kaksikulttuuriseksi, vaan yhtä lailla identiteettiä kuvaavia termejä voivat olla monikulttuurisuus, suomalainen kulttuuri tai suomalaisuus. (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 23.)

Kahden kulttuurin suomalaisilla tarkoitetaan kahden kulttuurin parien Suomessa syntyneitä lapsia, jotka ovat suomalaisia ja suomalaissyntyisiä. Näin ollen lapset eivät ole maahanmuuttajia tai maahanmuuttajataustaisia ja lapset määrittelevät identiteettinsä itse. (Kaksikulttuurinen Suomi 100 – katsaus kahden kulttuurin suomalaisuuteen ja Familian Duo-toimintaan 2017: 7.) Lapsi voi määrittellä itsensä sukupuolensa, perheensä

tai päiväkotiryhmänsä kautta tai mieltää itsensä jonkin kulttuurin, uskonnon tai kielen edustajaksi. Usein tilanne vaikuttaa siihen, miten lapsi määrittelee itsensä ja identiteetti mukautuu läpi elämän. Lapsen identiteetti kuitenkin vahvistuu samalla, kun hänen ymmärryksensä omista juuristaan ja perinteestään syvenee. Kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan kansalliseen tai etniseen kulttuuriin samaistumista. (Halme & Vataja 2011: 11–12.)

5.4 Uusperheet

Uusperheellä tarkoitetaan kahden aikuisen välille muodostuvaa perhettä, johon kuuluu vähintään yksi, alle 18-vuotias lapsi toisen vanhemman aiemmasta suhteesta. Vanhempien ero, toisen vanhemman kuolema tai alusta alkaen yhden vanhemman perhe, voivat olla syynä uusperheen muodostumiseen. Uusperheet itsessään voivat olla monimuotoisia, sillä uusperheen lapsi tai lapset voivat olla joko toisen aikuisen aiemmasta suhteesta tai molempien aikuisten aiemmista suhteista. Näiden lisäksi perheeseen voi syntyä myös uusparin yhteisiä lapsia. Uusperheen lapsella on usein enemmän lähisuhteita kuin ensiperheen lapsella, ja uusperheiden perheenjäsenet muodostavat keskinäisiä suhteitaan ensiperhettä monimutkaisemmassa elämäntilanteessa. (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 15.)

Vuoden 2020 lopussa uusperheitä oli yhteensä 50 185 eli noin yhdeksän prosenttia kaikista lapsiperheistä. Uusperheiden vanhemmista 54 prosenttia oli avioliitossa ja 46 prosenttia avioliitossa. Tilastokeskuksen luokittelussa uusperheisiin on huomioitu ainoastaan eri sukupuolta olevien parien perheet. Uusperheissä on keskimäärin kaksi lasta, mikä on hieman enemmän kuin lapsiperheissä yleensä. Uusperheiden lapsista 60 prosenttia oli äidin mukanaan tuomia lapsia, 11 prosenttia isän mukanaan tuomia ja 29 prosenttia uusperheen vanhempien yhteisiä lapsia. (Perheiden määrän lasku pysähtynyt 2021.)

Vanhemmuuden uusiin rooleihin perheenjäsenten välisiin suhteisiin, lasten sopeutumiseen ja parisuhteeseen liittyvät haasteet ovat tyypillisiä uusperhe-elämään kuuluvia haasteita. Uusperheen perheenjäsenet voivat tulla hyvinkin erilaisista taustoista ja olla persoonallisuudeltaan keskenään erilaisia. Myös erilaiset kasvatuskäytännöt ja säännöt voivat aiheuttaa ristiriitoja uusperheen arjessa. Uusperheiden lapset voivat joutua käymään läpi menetyksiä, vanhempien riitaisaa erotilannetta ja uusia ihmissuhteita. Nämä voivat aiheuttaa lapsessa hämmennystä ja siten vaikeuttaa sopeutumista uusperhe-

elämään. Uusperheen lapsilla voi esiintyä sopeutumisongelmien lisäksi esimerkiksi erilaisia oppimiseen, käyttäytymiseen, mielenterveyteen tai sosiaalisiin suhteisiin liittyviä haasteita ja hylätyksi tulemisen tunteita enemmän kuin ensiperheen lapsilla. Vanhempien eron jälkeisellä toimivalla yhteistyöllä ja uusperheen aikuisten vuorovaikutus- ja tunnetaidoilla on tärkeä merkitys lapsen uusperhe-elämään sopeutumisen ja uuden elämän muutoksissa selviytymisen kannalta. Myös varhaiskasvatuksessa on tärkeää huomioida uusperheitä koskettavat teemat ja tukea vanhempien eron jälkeistä yhteistyövanhemmuutta osoittamalla esimerkiksi ymmärrystä ja myötätuntoa uusperhearkea kohtaan. (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 15–17.)

5.5 Sijais- ja adoptioperheet

Sijaisperheen vanhemmiksi voidaan kutsua perhehoitajia, jotka hoitavat kodin ulkopuolista hoitoa tarvitsevaa lasta tai nuorta ympärivuorokautisesti yksityisessä perheessä, osana omaa perhettään. Perhehoito toimii osana lastensuojelua ja sijoitettu lapsi voi olla huostaanotettu tai perheessä avohuollon tukitoimen tuloksena. Perhehoitoa ja sijaisvanhemmuutta määrittää perhehoitolaki (263/2015). Sijaisvanhemmuus voi kestää avohuollon tukitoimena käytetystä lyhytaikaisesta sijoituksesta pitkäaikaiseen huostaanottoon, jolloin lapsi saattaa asua perheessä 18-vuotiaaksi saakka. Sijaisvanhemmuus käsitteenä liitetään usein arkikielessä pitkäaikaiseen perhehoitoon, koska lapsi kasvaa tiiviiksi osaksi sijaisperhettä. (Valkonen 2014: 7–8.)

Sijoitettu lapsi pitää usein sijoituksen aikana yhteyttä biologisiin vanhempiinsa. Lapsi tapaa vanhempiaan sopimuksen mukaisesti esimerkiksi kerran kuukaudessa ja yhteydenpitoa pyritään tukemaan, lapsen etua priorisoiden. Sijaisvanhemmat eivät voi vaikuttaa lapsen sijoituksen keston. Sijoituksesta päätöksen tekee aina lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Lastensuojelun toimesta arvioidaan toteutuvaa perhehoitoa ja huostaanoton perusteita, tietyin väliajoin. Tilanteen muuttuessa ja perusteiden voimassaolon päättymisen jälkeen huostaanotto ja perhehoidon sopimus puretaan, jolloin lapsi palaa biologisille vanhemmilleen. Sijoituksen kesto arvioidaan siis jokaisen lapsen kohdalla yksityisesti, jolloin sijaisperheen arkea siivittää aina tietynlainen epävarmuus (Valkonen 2014: 23–32.)

Suomessa adoption tarkoitusta määrittää adoptiolaki (20.1.2012/22). Adoptiolain mukaan adoption tarkoituksena on varmistaa lapsen etu, vahvistamalla adoptoitavan ja adoptionhakijan suhdetta. Adoption vahvistuessa adoptiolapsen vanhemmiksi siirtyvät

adoptiota hakeneet vanhemmat, jolloin myös elatusvelvollisuus aikaisemmilta vanhemmilta loppuu. (Adoptiolaki 20.1.2012/22: 1§, 18–19§.) Adoptioprosessi on usein pitkä ja kaiken toiminnan lähtökohtana on lapsen etu. Yleisimmin vanhemmat päätyvät lapsen adoptioon ei-toivotun raskauden, taloudellisten haasteiden tai esimerkiksi päihdeongelman vuoksi. (Adoptioperheet ry:n päivitetty varhaiskasvatusopas 2018: 4–7.)

Adoptoitu lapsi muodostaa suhteen vanhempaansa eri tavalla kuin biologinen lapsi vanhempaansa kohtaan. Adoptoidulla lapsella voi olla taustallaan haasteita esimerkiksi kiintymyssuhteiden luomisessa. Erityspiirteinä kiintymyssuhteen luomisen haasteet ovat hyvin tyypillisiä adoptoiduille lapsille, jolloin niiden suhteen tulisi olla erityisen sensitiivinen. Adoptio ei myöskään aina toteudu lapsen ollessa vauva, jolloin perhe sekä lapsi tutustuvat toisiinsa puolin ja toisin usein pitkäänkin. Lapselle tulisi antaa riittävästi aikaa suhteen muodostamiselle vanhempiensa kanssa, jolloin esimerkiksi varhaiskasvatukseen osallistumisen ajankohtaa tulisi miettiä tarkkaan. (Adoptioperheet ry:n päivitetty varhaiskasvatusopas 2018: 12–16.)

5.6 Monikkoperheet

Monikkoperheeksi voidaan kutsua perheitä, johon syntyy kerralla useampi kuin yksi lapsi. Monikkoperheen vanhemmuus näyttäytyy erilaisena verrattuna yhden kerrallaan syntyvän lapsen vanhemmuuteen, jo raskaudesta lähtien. Monikkolasten vanhemmat kokevat riskiraskauden ja käyvät läpi monenlaisia tunteita pelkoon ja huoleen liittyen synnytykseen tai mahdollisuuteen lasten ennenaikaisesta syntymisestä. Monikkolasten kiintymyssuhde muodostuu kuitenkin samalla tavalla kuin yhden syntyneen lapsen kohdalla, vaikka monikkolasten keskinäinen suhde muodostuu usein myös hyvin tiiviiksi. (Hyvä alku monikkovanhemmuuteen: 40–43.)

Monikkolasten vanhempien perhearkei etenkin vauva-aikana on huomattavasti työläämpää, kuin yhden kerrallaan syntyneiden lasten perheissä. Monikkolasten perheissä saattaa olla aikaisemmin syntyneitä, vanhempia lapsia, joiden elämään monikkolasten syntymä aiheuttaa paljon muutoksia. Monikkolapset vaativat, etenkin vauva-aikana luonnollisesti vanhemmiltaan enemmän huomiota sekä aikaa. Monikkolapset myös herättävät usein paljon enemmän ihastelua perheen läheisissä, jolloin vanhempien sisarusten huomioiminen jää usein vääjäämättä vähemmälle. Sisaruksen tunnetta siitä, että hän on edelleen tärkeä, tulisikin vahvistaa vanhempien toimesta aktiivisesti. (Hyvä alku monikkovanhemmuuteen: 48–49.)

Monikkoperheissä vanhemmat joutuvat usein pohtimaan lasten yksilöllisyyteen liittyviä asioita. Perheissä, joissa lapset ovat identtisiä tai samaa sukupuolta, haaste näyttäytyy usein suurempana. Lapsen identiteetin kehittymisen kannalta on kuitenkin tärkeää erottaa monikkoperheen lapset omiksi yksilöikseen, jolloin lapsen oma persoona pääsee kehittymään. Monikkoperheen lapset saattavat myös kehittyä eriaikaisesti, jolloin on tärkeää tunnistaa yksilöllisesti kunkin lapsen tuen tarpeet. Monikkoperheissä voidaan esimerkiksi miettiä lasten osittaista eriyttämistä varhaiskasvatukseen osallistumisen jälkeen. Eriytyksellä voidaan pyrkiä mahdollistamaan lapselle omien kaverisuhteiden luomista sekä itsenäistä toimintaa osana varhaiskasvatuksessa toimivaa ryhmää. Eriyttäminen ei ole välttämätöntä, mutta on tärkeää, että lapset saavat kokemuksia itsenäisestä elämästä, ennen kouluikää. (Hyvä alkua monikkovanhemmuuteen: 51–52.)

5.7 Lapsikuolemaperheet ja leskiperheet

Lapsen kuolema on vanhemmalle yksi ihmiselämän raskaimmista kokemuksista. Lapsen iästä huolimatta, suru ja menetys on vanhemmille aina yhtä todellinen. Jokainen vanhempi käsittelee menetystä yksilöllisesti ja ilmentää koettua surua omalla tavallaan. Lähtökohtaisesti lapsen kuolema tuottaa kuitenkin vanhemmille välittömän shokkireaktion. Koettu lapsen kuolema voi olla vanhemmalle pelottava kokemus, jossa vanhempi on joutunut olemaan myös itse paikalla. Ahdistuneisuus, itsesyytökset ja myös itsetuhoiset ajatukset liittyvät usein lapsen kuoleman kohdanneen vanhemman käsittelyprosessiin. (Aho & Kivikko & Mesikämnen & Uittomäki 2014: 5, 8–9.)

Lapsen kuolema on kriisi, joka koskettaa syvästi koko perhettä. Kokemuksen jälkeen perhe usein jaottelee elämänsä aikaan ennen ja jälkeen lapsen kuoleman. Kriisi koskettaa perheen sisällä niin muita sisaruksia kuin isonvanhempiaakin. Perheen sisarukset saattavat kokea oman surun vähemmän oikeutetuksi oman vanhemman rinnalla, jolloin esimerkiksi surun kokemuksen vertailu on tyypillistä. Perheen sisarukset pyrkivät myös usein piilottamaan surun vanhemmiltaan suojellakseen heitä. Aikuisen velvollisuus on auttaa lasta tunteiden käsittelyssä ja sanoittaa, että myös sisaruksella on kaikki oikeus suruun sekä tunteiden näyttämiseen. Myös pieni lapsi tai jopa vauva kokee surua aistimalla vanhempien tunnereaktioita. (Aho ym. 2014: 12–15.)

Leskiperheeksi kutsutaan perhettä, jossa toinen lapsen vanhemmista on kuollut. Kuolema muuttaa perheen rakennetta sekä perheenjäsenten ajatusmaailmaa pysyvästi. Lapselle läheisen ihmisen menettäminen ja kuolema ovat yksi elämän raskaimmista

kokemuksista. Perheenjäsenen kuolema on lapselle traumaattinen kokemus, jonka myötä lapsen turvallisuudentunne kokee syvän järkytyksen. Lapsi tarvitsee läheisen kuoleman käsittelyyn aikuisen läsnäoloa ja vahvaa tukea. Vanhemman kuoleman johdosta lapsi menettää elämästään ihmisen, joka on aiemmin täyttänyt kaikki hänen perustarpeensa. Lapsen arjessa tapahtuu vääjäämättä suuria muutoksia, jotka vaikuttavat perheeseen laajasti, sillä suru on kokonaisvaltaista ja kuolema kokemuksena on usein traumaattinen koko perheelle. Lapselle tulisi kuitenkin kertoa kuolemasta todenmukaisesti, heti sen tapahduttua. Kuolemasta käyty avoin keskustelu auttaa lasta tilanteen ymmärtämisessä sekä käsittelyssä. Lapsen elämässä rutiinien ylläpitäminen ja suremiseen annettu lupa vahvistavat lapsen koettua turvallisuudentunnetta. (Uittomäki & Mynttinen & Laimio 2011: 6–12, 21–23.)

5.8 Lapsettomat perheet

Lapsettomuus voidaan jakaa kahteen alakategoriaan; tahattomaan lapsettomuuteen ja ihmisen omaan päätökseen lapsettomuudesta. Tahaton lapsettomuus koettelee niitä ihmisiä, jotka eivät voi toiveistaan huolimatta saada lasta, syystä tai toisesta. Tahaton lapsettomuus on yleistä ja se koskettaa kaikkia yhteiskuntaluokkia eri puolilla maailmaa. Suomessa on arvioitu olevan noin 60 000 tahattomasti lapsetonta paria. Tahaton lapsettomuus on elämänkriisi ja se koetaan lähes kaikissa kulttuureissa suurena onnettomuutena. (Pruuki & Tiihonen & Tuominen 2015: 13.)

Väestöliiton perhebarometrin (2015) mukaan syntyvyys Suomessa on kääntynyt tasaiseen laskuun viimeisten vuosien aikana. Perheenlisäykseen ja sen suunnitteluun vaikuttavia tekijöitä on lukuisia, mutta suurimpana tekijänä nähdään nuorten aikuisten perheenlisäyssiunnitelmien siirtyminen myöhemmälle iälle. Syntyvyyden alenemiseen vaikuttaa myös se, etteivät vanhemmat ole enää yhtä halukkaita hankkimaan toista tai kolmatta lasta. Perhebarometrin (2015) mukaan suomalaisten käsitys ihanteellisesta lapsimäärästä on muuttunut ja on nykyään alle kahdessa. Myös lapsettomuutta ihanteena pitävien määrä on perhebarometrin (2015) mukaan suurempi kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. (Miettinen 2015: 9–11, 23, 28, 44.)

Tahaton lapsettomuus on pitkäaikainen kriisi ja prosessi, johon liittyy paljon erilaisia tunteita. Raskaaksi tulemista voidaan lääketieteellisin menetelmin avustaa esimerkiksi erilaisilla hedelmällisyshoidoilla ja raskaaksi tuleminen on mahdollista myös lahjoiteuilla sukusoluilla. Hoitojen lisäksi tahattomasti lapseton pari voi löytää oman tiensä

vanhemmuuteen adoptiosta tai sijaisvanhempana toimimisesta. Tahatonta lapsettomuutta kohdanneet parit käyvät kuitenkin prosessin aikana läpi paljon surua ja epäonistumisen tunteita. Koetut asiat ja kohdattu kriisi vaikuttavat vielä pitkään, vaikka lapsi syntyisikin hedelmällisyshoitojen tuloksena. (Pruuki ym. 2015: 116–126, 161.)

6 Eettisyys ja arvot

Etiikka tutkii tieteenalana moraalialaa ja siihen liittyviä kysymyksiä, kuten eettisen toiminnan periaatteita, hyvää elämää sekä valintaa oikeasta ja väärästä. Ammattietiikalla tarkoitetaan puolestaan sitä, että ammattia harjoittavat ihmiset ovat yhdessä määritelleet näkemyksen siitä, millainen toiminta on ammatissa hyväksyttyä tai oikeanlaista. Ammattieettisyys muodostuu ammattikunnan käsityksestä hyvästä ja pahasta. Ammattietiikka eroaa moraalista siten, että ammattieettisyys on yhdessä pohdittu, päätetty ja perusteltu näkemys oikeasta ja väärästä. Moraali ohjaa kuitenkin ammattietiikkaa, sillä sen avulla ihminen muodostaa yksilönä käsityksen oikeasta ja väärästä. (Karjalainen ym. 2020: 58.)

Opinnäytetyömme toteutetaan kokonaisuudessaan sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden pohjalta. Ihmisoikeudet, ihmisarvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja niiden kunnioittaminen ovat paitsi sosiaalialan keskeisimmät eettiset periaatteet, kuin myös opinnäytetyömme perusta. Ammattietiikka perustuu sosiaalialan tavoitteiden tarjoamien ratkaisujen löytämiselle ja valitsemiselle. Sosiaalialan ammattietiikka ohjaa kaikkea ammatillista toimintaa ja perustuu ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle. (Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet 2017: 3–11.) Arvostava ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisia perheitä kohtaan sekä moninaisuuden hyväksyminen ovat ehdottomia opinnäytetyötämme ohjaavia arvoja.

Sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden mukaisesti ihminen toimii osana yhteiskuntaa, yhteisöä ja perhettä. Sosiaalialan ammattilaisen tulee toiminnassaan huomioida, että ihmisen elämään vaikuttaa yksilöä laajempi elämänpiiri, mihin muun muassa perhe lukeutuu. Ammattilaisen tulee työssään pyrkiä tunnistamaan kaikki ne tekijät, mitkä vaikuttavat yksilön elämään. (Arki, arvot ja etiikka ym. 2027: 18–20.) Perhe on yksi tärkeimmistä lapsen elämään vaikuttavista tekijöistä ja samalla lapsen lähin kasvuympäristö, jossa huolehditaan lapsen perustrapeista. Lapsi muodostaa perheeseensä pysyvimmät sekä syvimmit siteet ja koti muodostuu pääsääntöisesti turvapaikaksi, jossa asuu lapsen elämän läheisimmät ihmiset. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010: 36.)

7 Monimuotoinen opinnäytetyö

Monimuotoinen eli toiminnallinen opinnäytetyö muodostuu aina osaksi lopullisena tuotteena syntyvää konkreettista tuotosta. Konkreettinen tuotos voi olla esimerkiksi tietopaketti, kirja tai jonkinlainen tapahtuma. Toiminnallisen opinnäytetyön raportoinnissa tulee tehdä näkyväksi keinot, joita konkreettisen tuotoksen valmistamiseksi on tarvittu. Myös tutkimuksellinen selvitys kuuluu osaksi toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksen toteutustapaa. Selvitys tehdään, jotta tuotoksesta saadaan mahdollisimman palveleva kohde-ryhmää ajatellen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä voidaan käyttää määrällisiä tai laadullisia tutkimusmenetelmiä, mutta lähtökohtana ei ole vastausten vertailukelpoisuus, vaan se, miten vastaukset vaikuttavat konkreettisen tuotoksen syntyyn. (Vilka & Airaksinen 2003: 51, 56.)

Toiminnallinen opinnäytetyö toteutetaan tutkivalla asenteella, vaikka selvitystä ei tehtäisi tutkimusmenetelmiä hyödyntäen. Opinnäytetyössä tehdyt valinnat ja niiden tarkastelu sekä perustelu nojautuvat aina vahvasti tietoperustaan. Toiminnallisen opinnäytetyön viitekehys ja tietoperusta muodostuvat omaa alaa koskevasta kirjallisuudesta. (Vilka & Airaksinen 2003: 154.)

7.1 Prosessikuvaus

Yhteistyö Rastilan päiväkodin kanssa oli sovittu jo hyvissä ajoin ennen varsinaisen opinnäytetyöprosessin alkua, sillä toinen tämän opinnäytetyön tekijöistä oli ollut kyseisessä päiväkodissa työharjoittelussa. Varsinainen opinnäytetyöprosessi alkoi kuitenkin vasta syksyllä 2021. Idea tuotokselle tuli Rastilan päiväkodin johtajalta, jonka mukaan päiväkodin pedagogisena painotuksena oli lokakuussa 2021 perheiden monimuotoisuus. Päiväkodin johtaja ehdotti aiheeseen liittyen muutamaa eri toteutustapaa, joista päädyimme suunnittelemaan valmiita toimintatuokioita sisältävän materiaalipaketin.

Varhaiskasvatuksen eri toimintamuotojen välillä ei ole selkeää rajaa, vaan ne limittyvät toisiinsa. Erilaiset toiminnan muodot eriytyvät kuitenkin vähitellen ja kokemusten myötä ne saavat myös lasten mielessä erilaisia merkityksiä. Lapset leikkivät, työskentelevät, harjoittelevat ja opettelevat uusia taitoja eri toiminnoissa ja osaamisen alueilla. Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään spontaanisti syntyvien oppimistilanteiden lisäksi myös oppituokioita. Varhaiskasvatuksen oppituokioilla tarkoitetaan tavoitteellisia, opettajan

ennalta suunnittelema toimintatuokioita, joiden tarkoituksena on tuoda lasten ulottuville ja välittää lapsille joitakin varhaiskasvatuksessa tavoiteltuja sisältöjä. Opettaja voi keskustella lasten kanssa opettamastaan asiasta, näyttää tai esittää jotakin, kertoa tai antaa lapsille tehtäviä. Valmistellut tuokiot voidaan toteuttaa pienryhmissä, jolloin läheinen kosketus yksittäiseen lapseen säilyy myös toimintatuokion aikana. Ohjauksessa huomioidaan tarpeen mukaan vaatimuksien eriyttäminen, arvostetaan jokaisen lapsen pyrkimyksiä ja varataan riittävästi aikaa eri toiminnoille. Toimintatuokioiden asioihin palataan kokopäiväisessä toiminnassa aina uudelleen tilaisuuden tullen ja opittuja taitoja hyödynnetään myös koulun oppimisen haasteissa ja työssä. (Helenius & Lummelahdi 2018: 81–82.)

Ohjattu toiminta on pedagogiikkaan pohjautuvaa työskentelyä, jossa huomioidaan lähikehityksen vyöhykkeellä toimiminen ja tuetaan lasten oppimaan oppimisen taitoja sekä uuden oppimista. Ohjattu toiminta tuo päivään vaihtelua, virikkeitä ja elämyksiä. Lasten kiinnostuksen kohteet, toiminnan tavoitteet sekä lasten ikä- ja kehitystaso ovat ohjatun toiminnan lähtökohtia. (Järvinen & Laine & Hellman-Suominen 2016: 172–173.)

Pohdimme jo alkuvaiheessa sopivaa kohderyhmää materiaalipaketille. Päädyimme valitsemaan toimintatuokioiden kohderyhmäksi 4–5-vuotiaat lapset, sillä kyseisen ikäryhmän kehitykseen kuuluu oleellisesti kiinnostuminen toisista ihmisistä, asioiden ihmettely ja erilaisuuden pohtiminen. Ajatuksemme oli, että materiaalipaketti tuottaisi kohderyhmälle mahdollisimman paljon hyötyä, minkä vuoksi teimme valinnan kohdistaa toimintatuokiot tietylle ikäryhmälle. Tavoitteenamme oli, että materiaalipaketin toimintatuokiot soveltuisivat mahdollisimman hyvin kyseiselle ikäryhmälle ja tämän vuoksi huomioimme suunnitteluvaiheessa 4–5-vuotiaiden tyypillisen kehitystason. Käsittelemme opinnäytetyön teoreettisessa viitekehityksessä 4–5-vuotiaiden lasten kasvun ja kehityksen vaiheita. Yhteistyötä tehdyn päiväkodin on mahdollista mukauttaa toimintatuokioita paremmin heitä palveleviksi, esimerkiksi huomioimalla lasten yksilölliset tuen tarpeet.

Opinnäytetyömme suunnitteluvaiheeseen kuului oleellisesti aihepiiriin ja alaamme liittyvän kirjallisuuden, oppaiden sekä muiden materiaalien etsiminen ja lukeminen. Muodostimme tällä tavoin opinnäytetyömme teoreettista viitekehystä ja avasimme aihepiiriin liittyviä käsitteitä, joita hyödynsimme myös tuotoksen suunnittelussa. Pehdyimme huolellisesti Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, jotka asettavat varhaiskasvatuksen toiminnalle ja sisällöille tavoitteet. Muodostimme toimintatuokioiden tavoitteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisiksi. Löysimme toimintatuokioihin soveltuvat menetelmät tarkastelemalla varhaiskasvatuksessa hyödynnettyjä toimintamuotoja ja -menetelmiä. Päädyimme hyödyntämään toimintatuokioissa erityisesti lastenkirjallisuutta, keskusteluja ja ilmaisuun liittyviä menetelmiä, jotka esittelemme luvussa 7.2.2.

Haimme opinnäytetyöllemme tutkimusluvan Kaskolta eli Helsingin kaupungin kasvatuksen ja koulutuksen toimialalta. Tutkimuslupa myönnettiin 3.11.2021. Toteutimme tutkimusluvan puitteissa tuotokseemme liittyvän palautteen kysymisen. Palautimme valmiin materiaalipaketin Rastilan päiväkodin johtajalle, joka tutustui tuotokseemme ja arvioi sen antamalla palautetta. Teimme materiaalipakettiin aikataulumme puitteissa vielä pieniä muutoksia ja lisäyksiä saamamme palautteen pohjalta.

7.2 Materiaalipaketin toteutus

Kehittämistehtävän tuotoksena syntyi perheiden monimuotoisuutta käsittelevä materiaalipaketti varhaiskasvattajien käyttöön. Materiaalipaketti sisältää yhteensä kuusi, 4–5-vuotiaille suunnattua toimintatuokiota, joiden tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä käsittelemällä lasten kanssa perheiden monimuotoisuutta. Toimintatuokioiden pituus on arviolta 30–45 minuuttia. Materiaalipaketin toimintatuokioiden tavoitteena on tukea 4–5-vuotiaiden lasten toimintaa varhaiskasvatuksessa ja tarkoituksena on, että varhaiskasvattajat voivat hyödyntää materiaalipaketin toimintatuokioita sellaisenaan lapsille järjestämässään toiminnassa. Muodostimme materiaalipaketin ikäryhmälle tyypillisen kehitystason mukaisesti saavuttaaksemme hallitumman kokonaisuuden.

Kokonaisuudessaan toimintatuokioiden tavoitteena on, että lapset oppivat kuvien, tutkimisen, yhdessä pohtimisen ja keskustelujen avulla hahmottamaan perheiden monimuotoisuutta. Tavoitteena on tällä tavoin vahvistaa lasten kokemusta siitä, että kaikki perheet ovat samanarvoisia, erilaisuudestaan huolimatta. Lapsen on myös tärkeää kuulla, että hänen perheensä on juuri sellaisenaan arvokas ja ainutlaatuinen.

Emme määritelleet toimintatuokioille soveltuvaa lapsimäärää, siitä syystä, että tuokioille sopiva lapsimäärä voi vaihdella tilanteesta, ajasta ja lapsista riippuen. Koimme paremmaksi vaihtoehdoksi sen, että lapsiryhmän varhaiskasvattaja pohtii järjestämillensä toimintatuokioille sopivan lapsimäärän perustuen hänen osaamiseensa ja lapsiryhmänsä

tuntemiseen. Toimintatuokiot kannattaa kuitenkin useimmiten toteuttaa pienryhmissä, mikä mahdollistaa paremmin lasten yksilöllisen huomioimisen ja aloitteisiin vastaamisen. Kasvattajan on myös syytä pohtia lapsiryhmän koostumusta, lasten valmiuksia ja taitotasoa suhteessa käsiteltävään asiaan ja tuokioiden vaatimuksiin.

Materiaalipaketti sisältää johdannon, käyttöohjeen, listan ja perustelut hyödynnettävistä materiaaleista, kuusi toimintatuokiota sekä lähdeluettelon. Jokaiselle toimintatuokiolle on määritelty omat tavoitteensa ja kuvattu lyhyesti, mitä kyseinen toimintatuokio sisältää. Toimintatuokioiden tavoitteet ovat osa materiaalipaketin yhdenvertaisuuden edistämisen tavoitetta. Tarkoituksena on syventyä tuokio kerrallaan tarkemmin perheisiin liittyvään sisältöön ja luoda siten yhtenäinen, monimuotoisia perheitä käsittelevä kokonaisuus.

7.2.1 Toimintatuokioiden sisällöt

Pohdimme toimintatuokioiden sisältöjä suunnitellessamme sisältöön liittyviä rajoituksia. Vaihtoehtoina oli käsitellä toimintatuokioissa joko perheiden monimuotoisuutta ja perheisiin liittyviä asioita yleisellä tasolla tai syventyä tarkemmin yksittäisiin perhemuotoihin. Päädyimme ensimmäiseen vaihtoehtoon, joka oli mielestämme kokonaisuuden kannalta parempi. Tällä rajoituksella saavutimme myös sen, etteivät yksittäiset perhemuodot nouse toisiinsa nähden korostetumpaan rooliin kuin toiset. Lapsen on tärkeää kuulla kattavasti perheiden monimuotoisuudesta, mutta yksittäisiä perhemuotoja ei välttämättä tarvitse nostaa esille ilman erityistä tarvetta.

Toimintatuokioiden sisällöt muodostuivat löytämämme lastenkirjallisuuden ja kirjojen sisältämien kappaleiden ympärille. Halusimme rakentaa toimintatuokiot niin, että kirjallisuuden avulla herätetään lasten mielenkiinto aihetta kohtaan. Tällöin aiheesta on mahdollista kehittää myös keskustelua, jota materiaalipaketissamme käyttämät esimerkkikysymykset tukevat. Tuokioiden toiminnalliset osuudet muodostettiin käsitellystä kirjallisuudesta nousseiden teemojen mukaisesti.

Ensimmäisen toimintatuokion tavoitteena on virittyä monimuotoisten perheiden teemaan ja herättää lasten kiinnostus aiheeseen sadun ja askartelutehtävän avulla. Toisen toimintatuokion tavoitteena on syventyä monenlaisiin ja -kokoisiin perheisiin sekä tutustua muiden lapsiryhmässä olevien lasten perheisiin. Kolmannessa toimintatuokiossa syvennytään perhettä kuvaaviin käsitteisiin ja perheessä tapahtuviin muutoksiin.

Tavoitteena on harjoitella lapsille sopivia käsitteitä, joilla kuvataan monenlaisia perheitä. Neljännessä toimintatuokiossa käsitellään perheiden erilaisia asumismuotoja ja tutustaan perheiden arkeen. Tavoitteena on, että lapset ymmärtävät, kuinka eri tavalla perheet voivat asua ja elää. Viidennessä toimintatuokiossa syvennytään lasten kanssa perheiden kulttuuriin ja käsitellään perheiden ruokakulttuuria, juhlia ja kieliä. Tavoitteena on kehittää lasten kulttuurista osaamista yhteisten keskustelujen ja erikielisen musiikin avulla. Kuudennessa toimintatuokiossa syvennytään perhesuhteisiin, perheen tärkeyteen ja tunteisiin perheen sisällä. Tavoitteena on, että lapset oppivat sanoittamaan perheessä koettuja tunteita ja ymmärtävät eri tunteiden kuuluvan jokaisen perheen arkeen.

7.2.2 Käytetyt menetelmät ja materiaalit

Käytimme materiaalipaketin toimintatuokioissa erilaisia menetelmiä, joita yleisesti hyödynnetään lasten kanssa toimiessa. Ensimmäisessä ja neljännessä toimintatuokiossa käsitellään tuokion teemoja taiteellisen toiminnan kautta. Taiteellinen toiminta tarjoaa lapselle mahdollisuuden olla vuorovaikutuksessa, perustuen lapsen tapaan olla suhteessa muihin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lapsi katsoo ja tutkii maailmaa uteliaasti aisteillaan ja tekee luovat sekä toiminnalliset ratkaisut juuri aistihavaintojen pohjalta. Aistisuus ja taidekasvatus liittyvät vahvasti toisiinsa, sillä toiminnassa mahdollistuu aistien ensisijaisuus, eikä perustusta tehdä aiempaan tietoon tai kokemukseen pohjautuen. Yksi keskeisimmistä asioita taiteellisessa toiminnassa on lapsen luova itseilmaisuus, jonka avulla lapsen on mahdollista ilmaista omaa sisäistä maailmaa. (Pääjoki 2011: 111–112.)

Neljännessä ja viidennessä tuokiossa hyödynsimme musiikkitoimintaa teemojen käsittelyssä lasten kanssa. Musiikkikasvatus liittyy keskeisesti varhaiskasvatuksen tavoitteellisen toimintaan, muodostaen oman pedagogisen toiminnan osansa. Musiikilla kehitetään luovaa ajattelua ja sen kautta voidaan välittää tietoa kulttuuriperinnöstä. Musiikki mahdollistaa muun muassa vieraiden kulttuurien tutuksi tulemisen lapselle, jolloin kulttuurinen osaaminen kehittyy hyvin luonnollisesti. Musiikkikasvatus mahdollistaa sekä yksilöllisen, että yhteisöllisen ilmaisun muodot. Liittämällä musiikilliseen ilmaisuun kuvallista, sanallista ja kehollista ilmaisua rohkaistaan lapsia oman mielikuvituksen käyttöön sekä vapaaseen itseilmaisuun. Myös musiikin hyvinvointia lisäävä vaikutus opitaan varhaislapsuudessa. (Ruokonen 2011: 122–123.)

Kolmannessa toimintatuokiossa käytimme liikuntaa menetelmänä teeman käsittelyyn lasten kanssa. Liikunta on lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen kannalta välttämätöntä, minkä vuoksi menetelmä nivoutuu myös tiiviiksi osaksi varhaiskasvatusta. Varhaislapsuuden liikuntakasvatus perustuu yleiseen tietoon liikunnan merkityksestä lapsen hyvinvoinnille ja liikuntakasvatusta ohjaavat suositukset varhaisiän fyysisestä aktiivisuudesta. Yleisenä tavoitteena liikuntakasvatukselle voidaan kuitenkin pitää sitä, että lapsi muodostaa aikuisen tuella myönteisen suhteen omaa kehoaan kohtaan. Tavoitteeksi voidaan nimetä myös se, että lasta tuetaan muodostamaan myönteinen käsitys itsestä liikkujana. (Pönkkö & Sääkslahti 2011: 139.)

Yksi varhaiskasvatuksessa käytetty perinteinen toimintamuoto on keskustelu, jonka kautta aikuiset ja lapset voivat käsitellä yhdessä jotakin teemaa tai asiaa. Keskustelun rinnalla voidaan hyödyntää jotakin rekvisiittaa tai havaintovälineitä, mutta päiväkodissa keskustelua syntyy myös usein spontaanisti eri arjen tilanteissa. Keskustelulla tarkoitetaan yksilöiden ja ryhmän välillä tapahtuvaa vuorovaikutustilannetta, jonka tarkoituksena on ylläpitää sosiaalisia suhteita toisiin ihmisiin. Keskusteluissa lapsi oppii ilmaisemaan itseään sanallisesti, kuuntelemaan muita, ottamaan kantaa asioihin ja odottamaan vuoroansa. Lapsi oppii tekemään kysymyksiä ja vastaamaan erilaisiin kysymyksiin. Keskusteluiden avulla lapsi oppii myös ymmärtämään, etteivät kaikki ole samaa mieltä asioista, vaan jokaisella on oma mielipiteensä. (Helenius & Lummelahti 2018: 113.) Keskustelut ovat tärkeässä osassa suunnittelemissamme toimintatuokioiden suunnittelussa. Suunnittelimme keskustelun tueksi aiheeseen liittyviä esimerkkikysymyksiä, joiden avulla voidaan herättää lasten mielenkiintoa ja synnyttää siten yhteistä keskustelua. Ohjatun keskustelun lisäksi on kuitenkin tärkeää, että lasten spontaanit aloitteet, kysymykset ja ajatukset tulevat huomioiduiksi ja käsitellyiksi.

Satuja ja kertomuksia hyödynnetään varhaiskasvatuksen toiminnassa ja työtavoissa. Lasten on helppo samaistua sadun hahmoihin ja tapahtumiin, sillä ne ovat samalla tasolla lapsen psykologisen ja emotionaalisen kehityksen kanssa. Lapsi käsittelee sadun tapahtumien kautta omia kokemuksiansa, tunteitansa, tehtyjä valintoja ja ratkaisuja. Satujen avulla lapsen on mahdollista tutustua eri kulttuureihin, arvoihin, asenteisiin ja näkemyksiin sekä kehittää mielikuvitustansa. (Helenius & Lummelahti 2018: 113.) Toimintatuokioiden suunnittelussa hyödynnetään kahta lastenkirjaa, joista toinen kulkee materiaalipaketin mukana toisesta tuokiosta viimeiseen tuokioon asti.

Toimintatuokioihin valitut kirjat ovat uusia ja hyväksi todettuja perheiden monimuotoisuutta käsitteleviä lastenkirjoja. Kirjoissa tutustutaan monimuotoisiin perheisiin hyväksyvällä ja kunnioittavalla tavalla. Kirjojen värikäs kuvitus tukee kirjojen sisältöä ja kuvituksessa on huomioitu myös monipuolisesti eri näköiset perheenjäsenet ja perhemuodot. Kirjoissa käsitellään monimuotoisia perheitä kattavasti ilman, että yksittäisiä perhemuotoja nostetaan korostetusti esille. Kirjojen suosituskäyttöikä on 3–6-vuotta. Valitut kirjat tukevat materiaalipaketin tavoitetta vahvistaa lasten käsitystä siitä, että ihmiset ovat samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta.

Käyttämämme menetelmiä yhdistää käsitys siitä, että lapsi on luontaisesti utelias ja tiedonjanoinen. Tutkiva lapsi pyrkii hahmottamaan ja ymmärtämään ympäröivää maailmaa sillä tavoin, että oppisi itse toimimaan ympäristössä sellaisilla tavoilla, jotka ovat hänelle itselleen merkityksellisiä ja ympäröivän yhteisön mukaisesti tarkoituksenmukaisia. Lasten luontainen tutkiminen kohdistuu muun muassa omaan toimintaan sekä muihin ihmisiin ja heidän toimintaansa eli sosiaaliseen ympäristöön. Lapsen tutkiva mieli on mukana lähes kaikessa toiminnassa, jolloin lapsi soveltaa tutkimalla opittuja tietoja sekä taitoja välittömästi tulevaan toimintaan. (Turja 2011: 178–179.)

Toimintatuokioissa hyödynnetään jonkin verran materiaalia, joka aikuisen tulee valmistella etukäteen. Pyrimme kuitenkin valitsemaan sellaisia materiaaleja, joita päiväkodista löytyy jo valmiiksi tai jotka ovat helposti saatavilla. Tällaisia ovat esimerkiksi piirustusvälineet, kartonki ja kuvat, jotka leikataan sanoma- ja aikakauslehdistä. Liikuntaleikissä hyödynnetään geometrisia lattiamuotoja, jotka usein myös löytyvät päiväkodista jo valmiiksi. Tarvittaessa geometrisia lattiamuotoja voi myös askarrella kartongista. Yksinkertaisilla ja helposti saatavilla olevilla materiaaleilla pyrimme madaltamaan toimintatuokioiden toteuttamisen kynnyksiä.

Loimme toimintatuokiot mahdollisimman valmiiksi, mutta teimme rajoituksia materiaalipaketin hyödynnettävyyteen liittyen, muun muassa erikielisten lastenlaulujen valinnassa. Tarkoituksena on, että varhaiskasvattaja valitsee lapsiryhmälensä sopivat lastenlaulut huomioimalla valinnoissa esimerkiksi lasten äidinkielet. Tällä tavoin lapsiryhmän tarpeet tulevat huomioituiksi ja toimintatuokion hyöty kohderyhmälle saadaan maksimoitua.

8 Arviointi

Toiminnallisen opinnäytetyön kokonaisuuden arviointi on tärkeä osa prosessia, mutta se poikkeaa merkittävästi tutkimuksellisesti toteutetun opinnäytetyön arvioinnista. Toiminnallisen opinnäytetyön arviointi tulee koskea muun muassa konkreettisen tuotoksen ideaa, asetettuja tavoitteita ja teoreettisen tietoperustan kriittistä tarkastelua. Arvioinnin tueksi kerätty palaute kohderyhmältä tukee objektiivisen arvion syntymistä. Palautteessa voidaan pyytää kommenttia esimerkiksi tuotoksen käytettävyydestä ja toimivuudesta suhteessa asetettuihin tavoitteisiin nähden sekä työn visuaalisuudesta ja luettavuudesta. Opinnäytetyön tulee olla kohderyhmällensä merkittävä ja ammatillisesti kiinnostava. (Vilka & Airaksinen 2003: 154, 157.) Opinnäytetyömme toimeksiantaja eli Rastilan päiväkodin johtaja on pyynnöstämme arvioinut opinnäytetyömme tuotoksen saadaksemme siitä objektiivisen arvioinnin.

8.1 Toimeksiantajan palaute

Toimitimme valmiin tuotoksen sähköisesti Rastilan päiväkodin johtajalle, joka tutustui materiaalipakettiin ja antoi siitä palautteen kysymyksiemme pohjalta. Kysymykset koskivat materiaalipaketin tavoitteiden saavuttamista, hyödyntämistä, soveltuvuutta kohderyhmälle, toimintatuokioiden ohjeiden selkeyttä ja materiaalipaketin ulkoasua. Annoimme valmiiden kysymysten lisäksi johtajalle myös mahdollisuuden tuoda esille kehitysehdotuksia, kysymyksiä tai muuta palautetta. Palautteen kysyminen ja antaminen toteutettiin kokonaisuudessaan sähköisesti.

Saimme toimeksiantajalta kattavan palautteen materiaalipaketistamme. Päiväkodin johtajan antaman palautteen mukaan materiaalipaketin ulkoasu näyttäytyi siistinä ja helpolukuisena sekä tulostettuna että sähköisessä muodossa. Jatkokehittelyn kannalta saimme ehdotuksen siitä, että materiaalipaketin ensimmäisellä sivulla voisi olla kootuna ne kirjat, joita toimintatuokioiden toteutuksessa tarvitaan. Tällä helpotettaisiin olennavasti lukijan valmistautumista toimintatuokioiden pitämistä varten. Johtajan antaman palautteen mukaan tuokioiden toteuttaminen vaatii varhaiskasvattajilta suhteessa melko paljon ennakoivaa valmistelua, kuten kirjojen varaamista sekä noutamista kirjastosta, sanomalehtien hankkimista ja eri kielisten lasten laulujen etsimistä. Palautteessa todettiin myös, että viidennessä toimintatuokiossa yhtenä ehdotuksemme ollut Spotify-musiikkipalvelu ei ole vapaasti käytettävissä koulu- tai päiväkotiympäristöissä.

Lisäsimme johtajan antaman kehitysehdotuksen pohjalta materiaalipakettiin ”Hyödynnettävät materiaalit” -sivun, johon kokosimme kaikki toimintatuokioissa hyödynnettävät materiaalit. Esittelimme sivulla myös lyhyesti materiaalipaketin lastenkirjat ja perustelimme kirjavalintamme. Kehitysehdotuksen perusteella toteutetun lisäyksen tarkoituksena on helpottaa lukijaa hahmottamaan ja havaitsemaan toimintatuokioissa käytetyt materiaalit ilman, että niitä tarvitsee poimia erikseen jokaisesta toimintatuokiosta. Palautteen huomioiden, poistimme myös materiaalipaketin viidennestä toimintatuokiosta ehdotuksen Spotify-musiikkipalvelun käytöstä.

Johtaja nosti palautteessaan esille sen, että materiaalipaketin toimintatuokiot perustuvat lastenkirjallisuutta hyödyntäen yleiseen tietoon perheiden monimuotoisuudesta. Tämä vaikuttaa esimerkiksi lapsiryhmän oman monimuotoisuuden tai kieli- ja kulttuuritaustan huomioimiseen. Jatkokehittelyn kannalta saimme ehdotuksen lisätä jonkinlaisia vinkkejä materiaalipakettiin, jolloin lasten yksilölliset tarpeet tulisivat toimintatuokioissa paremmin huomioituiksi. Vinkit kasvattajille perustuvat tietoon siitä, että pieni lapsi havainnoi maailmaa juuri oman elinpiirinsä ja kokemustensa kautta. Päiväkodin johtaja kertoi palautteessaan kokevansa toimintatuokiot soveltuviksi 5–6-vuotiaille lapsille, mutta muokkaamalla ne soveltuisivat hänen mielestään myös vähän nuoremmille.

Päiväkodin johtaja koki palautteen mukaan materiaalipaketin tavoitteiden arvioimisen hieman haastavaksi, sillä hänellä ei ollut saatavilla materiaalipaketissa käytettyjä lastenkirjoja. Jälkikäteen pohdimme, että olisimme voineet pyytää johtajaa hankkimaan kirjat etukäteen esimerkiksi kaupungin kirjastosta, jolloin hän olisi voinut tutustua myös hyödynnettäviin kirjoihin. Palautteesta tuli myös ilmi, että päiväkodin johtaja on jäänyt pohtimaan millä perusteella juuri nämä lastenkirjat on valittu tuotokseen. Tämän perusteella kirjoitimme ”Hyödynnettävät materiaalit” -sivulle myös perustelut valituille kirjoille ja kuvasimme lyhyesti kirjojen sisältöä.

Jatkokehittelyn kannalta saimme ehdotuksen myös siitä, että materiaalipaketissa ohjeistettaisiin kysymään erikielisiä musiikkivinkkejä lastenlauluista suoraan varhaiskasvatuksessa olevien lasten huoltajilta tai vanhemmilta. Johtaja mainitsi palautteessaan perheiden kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä, joka on erityisen tärkeää varhaiskasvatuksessa perheiden kieli- ja kulttuuritaustoihin liittyviä asioita käsitellessä. Perheiltä saadut lauluvinkit nähtiin palautteessa hyvinä myös siksi, että YouTube-palvelu tarjoaa suppean kattauksen tiettyjen kielialueiden lastenlauluista. Johtaja perusteli asiaa myös

sillä, että suomenkielisen varhaiskasvattajan on haastavaa arvioida vieraskielisen musiikin sanoitusten ja teemojen sopivuutta lapsiryhmälle. Lisäsimme kehitysehdotuksen musiikkivinkkeihin liittyen viidennen toimintatuokion ohjeisiin.

Päiväkodin johtajan mukaan materiaalipaketin viidennessä tuokiossa ollut esimerkkikysymys ”Mistä vanhemmat ovat kotoisin” voi vahvistaa lasten käsitystä niin sanotusta valkoisesta suomalaisuudesta, jonka mukaan eri kieliä puhuva tai ei-valkoinen ihminen olisi oletettavasti kotoisin muualta kuin Suomesta. Palautteen mukaan kysymys koettiin ongelmalliseksi ja johtaja pohti, että kasvattajan tulisi olla erittäin sensitiivinen ja tietoinen lasten todellisista taustoista kysymyksen kohdalla. Keskustelun tueksi keksitty esimerkkikysymys päädyttiin palautteen johdosta poistamaan kokonaisuudessaan materiaalipaketista sen ongelmallisuutensa vuoksi.

Saamassamme palautteessa oli kiinnitetty huomiota myös vieraskielisten tai suomen kieltä osaamattomien lasten huomioimiseen. Useammassa toimintatuokiossa on hyödynnetty keskustelua tai pyydetty lapsia esimerkiksi kertomaan piirroksistaan. Saamassamme palautteessa pohdittiin, että miten lapset, jotka eivät syystä tai toisesta kykene tuottamaan vielä puhetta suomen kielellä, pääsevät aktiivisesti osallistumaan toimintatuokioihin. Johtajan palaute vieraskielisten lasten huomioimisesta oli tärkeä ja tarpeellinen. Aikataululliset syyt vaikuttivat kuitenkin siihen, ettemme ehtineet syventyä aihepiiriin liittyvään kirjallisuuteen ja kommunikoinnin tukena käytettäviin menetelmiin riittävästi, mikä olisi ollut edellytyksenä kehitysehdotukseen soveltuvien ratkaisujen löytämisessä. Päädyimme kuitenkin palautteen pohjalta lisäämään materiaalipaketin käyttöohjeisiin kohta, jossa ehdotamme kuvakorttien hyödyntämistä kommunikoinnin tukena vieraskielisten tai muutoin kuvatuesta hyötyvien lasten kohdalla. Pyrimme muutoksella edistämään kaikkien lasten yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua toimintatuokioihin.

Materiaalipaketin yksittäiseksi kivaksi ideaksi päiväkodin johtaja nosti ehdottamamme ”Meidän perheemme -seinän”, jonka tarkoituksena on muodostaa ikään kuin kollaasi lapsiryhmän perheiden kuvista.

Koimme palautteen arvokkaaksi ja hyödylliseksi materiaalipaketin kehittämisen ja oppimisprosessimme kannalta. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen objektiivinen mielipide ja

rakentavat kehitysehdotukset auttoivat myös meitä huomaamaan tuotoksemme mahdolliset kehityskohdat. Lisäksi saimme palautteesta hyödyllisiä käytännön neuvoja, joita emme olisi osanneet huomioida ilman palautetta.

8.2 Itsearviointi

Vilkan ja Airaksisen (2003) mukaan opinnäytetyön tuotoksen ensisijaiset kriteerit ovat tuotteen uusi muoto, käytettävyys kohderyhmässä ja kohdeympäristössä, asiasisällön soveltuvuus kohderyhmälle, tuotteen houkuttelevuus, informatiivisuus, selkeys ja johdonmukaisuus (Vilka & Airaksinen 2003: 53). Opinnäytetyömme toimeksiantaja ei asettanut tuotoksellemme tarkempia kriteereitä tai vaatimuksia, minkä vuoksi saimme luoda materiaalipaketin omien näkemyksiemme ja muodostamamme teoreettisen viitekehysten pohjalta. Tärkeimmät tuotokselle asettamamme kriteerit olivat käytettävyys, hyödynnettävyys, miellyttävä ulkoasu sekä sisällön selkeys ja johdonmukaisuus.

Opinnäytetyöprosessin tiivis aikataulu loi ajoittain haasteita työprosessin toteutukselle. Tietoperustan kerääminen sujui tehokkaasti aikataulussaan, mutta tutkimusluvan odottaminen viivästytti toimeksiantajan palautteen keräämistä ja heikensi mahdollisuuksiamme kehittää materiaalipaketin sisältöä palautteen pohjalta. Väljemmällä aikataululla olisimme voineet hyödyntää päiväkodilta saamamme palautteen paremmin, jolloin materiaalipaketti olisi muodostunut enemmän toimeksiantajan toiveita vastaavaksi. Päiväkodin on kuitenkin mahdollista kehittää tai muokata toimintatuokioita lapsiryhmän yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Käytimme materiaalipaketin ulkoasussa ja teksteissä hillitysti muutamaa eri väriä. Mielestämme saimme tällä tavoin luotua selkeän ja miellyttävän ulkoasun. Jokainen toimintatuokio on aseteltu omalle sivullensa ja toimintatuokiot etenevät johdonmukaisesti. Koimme näiden asioiden edistävän materiaalipaketin selkeää rakennetta ja käyttäjäystävällisyyttä. Pyrimme kirjallisessa ulkoasussa siihen, että teksti on kieleltään asiallista, ytimekästä ja helposti ymmärrettävää. Materiaalipaketin houkuttelevuutta olisi voinut lisätä esimerkiksi kuvien avulla. Kuvat olisivat myös voineet tukea omalta osaltansa materiaalipaketin toimintatuokioiden sisältöjä ja elävöittää tekstiä. Halusimme kuitenkin luoda materiaalipaketin tiiviiksi kokonaisuudeksi, jota kuvat olisivat todennäköisesti laajentaneet tai pidentäneet. Opinnäytetyömme materiaalipaketti toteutettiin kokonaisuudessaan digitaalisessa muodossa, jolloin se on helposti saatavilla ja hyödynnettävissä myös laajemmin.

Keräämämme tietoperusta tukee mielestämme hyvin materiaalipaketin toteutusta. Perahdyimme huolellisesti Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, varhaiskasvatuksessa hyödynnettäviin menetelmiin, 4–5-vuotiaiden lasten kehitykseen ja perheiden monimuotoisuutta kuvaaviin käsitteisiin. Toimintatuokioiden suunnattu 4–5-vuotiaille lapsille ja pyrimme suunnittelemaan toimintatuokioiden toiminnalliset osuudet siten, että harjoitteet ja tehtävät soveltuisivat mahdollisimman hyvin 4–5-vuotiaille lapsille. Hyödynsimme myös ikäryhmälle sopivia ja luontaisia menetelmiä, jotka tukevat lasten oppimisen taitojen kehittymistä. Perheiden monimuotoisuutta ja perheisiin liittyvää sisältöä käsitellään ikäryhmälle sopivalla hyödyntämällä toimintatuokioiden mukaisia lastenkirjoja.

Materiaalipaketin toimintatuokioita ei ehditty opinnäytetyön aikataulun puitteissa testamaan käytännössä, minkä vuoksi emme voi taata toimintatuokioiden sujuvuutta käytännön tasolla. Näin ollen myös arvioimme siitä, että toimintatuokioiden vievät toiminnasta ja lapsimäärästä riippuen 30–45 minuuttia aikaa, ovat viitteellisiä. Pidimme kuitenkin tärkeänä sitä, että toimintatuokioiden suunniteltu riittävän väljiksi ja suuntaa antaviksi, jotta lasten spontaaneille kysymyksille ja aloitteille jää tilaa. Lapsille järjestetyt toimintatuokioiden ovat aina tilanne- ja aikasidonnaisia, osallistujien näköisiä ja alati muuttuvia, minkä vuoksi suunnittelimme tuokioihin vain ohjeellisen sisällön. Tästä syystä esimerkiksi toimintatuokioiden aloitukset ja lopetukset voidaan toteuttaa päiväkodin omien käytänteiden mukaisesti.

Monimuotoiset perheet ry -verkosto on julkaissut kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille ”Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa” -oppaan, josta saa kattavasti, hyödyllistä tietoa monimuotoisista perheistä ja niiden kohtaamisesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristöstä. Tästä syystä materiaalipaketissamme ei ole informaatiota monimuotoisista perheistä varhaiskasvattajille, sillä tietoa on jo kattavasti ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön huomioiden kohdennetusti saatavilla. Pyrimme kuitenkin informatiivisuuden tuotoksen johdannossa, jonka tarkoitus on johdatella lukija aiheen pariin. Voimme myös olettaa, että varhaiskasvattajat tuntevat vähintäänkin perusasiat varhaiskasvatuksen lainsäädännöstä ja peruskäsitteistä, jolloin niiden tarkempi avaaminen ei ole välttämätöntä. Vilkan ja Airaksisen (2003) mukaan tuotoksen tekstin tulee olla kirjoitustyyliltään kohderyhmäänsä puhuttelevaa ja tarkoituksenmukaista. Tekstissä tulee ottaa huomioon esimerkiksi kohderyhmän asema ja tietämys aiheesta sekä tuotoksen käyttötarkoitus ja erityisluonne. (Vilka & Airaksinen 2003: 129.)

Tavoitteena oli, että materiaalipaketti sisältää valmiita toimintatuokioita, joita varhaiskasvattajat voivat hyödyntää sellaisenaan lapsille järjestämässään toiminnassa. Valmis materiaalipaketti vapauttaa päiväkodin henkilöstön suunnitteluaikaa ja mahdollistaa aikaa käytettäväksi toisaalla. Materiaalipaketti syntyi yhteistyöpäiväkotimme toiveesta ja tarpeesta, minkä vuoksi toivomme, että sen käytettävyys testataan kohdeympäristössä opinnäytetyömme valmistumisen jälkeen.

Materiaalipaketille asetettu tavoite yhdenvertaisuuden edistämisestä varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä on luonteeltaan sellainen, ettemme voi tämän opinnäytetyön puitteissa saada siihen luotettavaa, näyttöön perustuvaa vastausta. Voimme kuitenkin arvioida, että materiaalipaketin toimintatuokiot voivat edistää yhdenvertaisuutta, kun toimintatuokioissa käsitellään lasten kanssa perheiden monimuotoisuutta. Lasten tietämyksen lisääminen vahvistaa myös lasten käsitystä siitä, että kaikki ovat samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta.

9 Pohdinta

Tämän monimuotoisen opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda perheiden monimuotoisuutta käsittelevä materiaalipaketti varhaiskasvattajien käyttöön. Materiaalipaketin tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä käsittelemällä perheiden monimuotoisuutta 4–5-vuotiaille lapsille suunnatuissa toimintatuokioissa. Tavoitteena on vahvistaa lasten ymmärrystä siitä, että ihmiset ovat samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta. Teoreettinen viitekehys muodostui yhdenvertaisuuden kuvauksesta, monimuotoisiin perheisiin liittyvien käsitteiden avaamisesta ja 4–5-vuotiaiden lasten kehityksen esittelystä. Lisäksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden eri sisällöt liittyivät oleellisesti opinnäytetyömme aiheeseen ja asetimme niiden pohjalta myös toimintatuokioiden tavoitteet.

Kirveen ja Stoor-Gennerin (2010) selvityksen mukaan suomalaisissa päiväkodeissa esiintyy kiusaamista pienten lasten toimesta. Pääpaino pienten lasten kiusaamiseen puuttumisessa on kiusaamisen ehkäisy, joka on sitä tehokkaampaa, mitä nuorempana se aloitetaan. Näin ollen kiusaamisen ehkäiseminen tulisi aloittaa mahdollisimman varhain. Lasten vuorovaikutustaitojen ja empatiakyvyn vahvistaminen sekä lasten myönteisten vertaissuhteiden ja ryhmässä toimimisen taitojen tukeminen ovat keskeisiä kiusaamisen ehkäisemisen keinoja. (Kirves & Stoor-Genner 2010.) Opinnäytetyömme keskeisin tavoite yhdenvertaisuuden edistämisestä perustuu näkemykseemme siitä,

että kiusaamista ja syrjintää voidaan ennaltaehkäistä vahvistamalla lasten ymmärrystä monimuotoisista perheistä ja ihmisten samanarvoisuudesta. Materiaalipaketti vahvistaa lasten käsitystä käsittelemällä lasten kanssa monimuotoisia perheitä ja lisäämällä siten lasten tietämystä aiheeseen liittyen.

Materiaalipaketin toimintatuokioissa käsitellään monimuotoisia perheitä siitä näkökulmasta, että jokainen perhe on ainutlaatuinen ja hyväksyty juuri sellaisenaan. Kuten jo opinnäytetyömme teoreettisessa viitekehyksessä on todettu, on aikuisten antamalla esimerkeillä ja mallilla vahva vaikutus lapseen. Varhaiskasvattaja toimii työssään esimerkiksi lapsille ja hänellä on suuri rooli toimintatuokioiden aikana välittää lapsille sellaisia arvoja ja suhtautumisen tapoja, joiden pyrkimyksenä on muiden ihmisten kunnioittaminen ja arvostaminen. Aikuinen opettaa lapselle omalla esimerkillään ja antamallaan tuella muiden huomioimiseen liittyviä taitoja, kuten vuorottelua, kuuntelua ja toisen mielipiteen arvostamista. Lapsille on tärkeää tuoda esille, ettei toimintatuokioiden keskusteluissa ole oikeita tai vääriä vastauksia, vaan jokaisen lapsen esille tuoma ajatus on sellaisenaan arvokas.

Yhteiskunnallisista tarpeista syntynyt materiaalipaketti on luonteeltaan yleispätevä ja julkisesti saatavilla oleva. Näin ollen suunnittelemiamme toimintatuokioita voidaan hyödyntää yhteistyöpäiväkotimme lisäksi myös muissa varhaiskasvatusyksiköissä. Materiaalipakettia on mahdollista hyödyntää myös vain osittain, valikoimalla toimintatuokioista oman lapsiryhmän tarpeisiin sopivia tuokioita. Perheiden monimuotoisuuden huomioiminen koskettaa tavalla tai toisella jokaista lasten ja perheiden kanssa työskentelevää sosiaalialan tai varhaiskasvatuksen ammattilaista, minkä vuoksi koemme tärkeäksi tarjota materiaalia aiheen käsittelyn tueksi. Opinnäytetyömme tuotoksena syntynyt materiaalipaketti tarjoaa yhden konkreettisen vaihtoehdon, jota varhaiskasvattaja voi hyödyntää työssään lasten kanssa.

Opinnäytetyöprosessi eteni lopullisen idean syntymisen jälkeen tehokkaasti. Opinnäytetyöprosessi oli opettavainen ja kiinnostava toteuttaa. Osasimme odottaa tehokasta työskentelyä tiiviin aikataulun vuoksi, mutta jatkokehitystä ja mahdollisia tulevia projekteja ajatellen olisi hyvä varata aikatauluun lisää aikaa. Joustavammalla aikataululla olisi myös voineet varautua paremmin mahdollisiin viivästymisiin, eikä opinnäytetyöprosessin kokonaisuus olisi kiinni yksittäisen työvaiheen viivästymisestä.

Materiaalipaketin toimintatuokioita ei ehditty tämän opinnäytetyön aikataulun puitteissa testaamaan käytännössä. Jatkotoimenpiteenä ehdottaisimme toimintatuokioiden kokeilemistä käytännön tasolla ja sen pohjalta niiden käytettävyyden arviointia. Tärkeää olisi selvittää esimerkiksi sitä, että palvelevatko toimintatuokiot käytännössä niiden tavoitetta yhdenvertaisuuden edistämisestä ja lisääntykö toimintatuokioiden sisällön avulla lasten tietämys aidosti monimuotoisista perheistä. Vasta käytännön kokemusten kautta, pidemmällä aikavälillä pystytään näkemään materiaalipaketilla saavutettu hyöty suhteessa lasten ajattelun ja tietoisuuden kehittymiselle.

Lähteet

Aaltonen, Riitta & Lehtinen, Taisto & Leppänen, Kyllikki & Peltonen, Tiina & Tarvo, Marja-Terttu & Tuunainen, Päivi, Viherä-Toivonen, Anne 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja. <http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf>. Viitattu 7.11.2021.

Aarnio, Kia & Lahti, Annukka & Kerppola, Jenni & Moring Anna 2020. Perhe- ja läheisuhteet sateenkaaren alla. (toim.) Tallinna: Gaudeamus oy.

Adoptiolaki 20.1.2012/22. Annettu Helsingissä 20.1.2012.

Adoptioperheet ry:n päivitetty varhaiskasvatusopas. Adoptoitu lapsi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. <https://adoptioperheet.fi/wp-content/uploads/2018/11/adoptiolarvi_varhaiskasvatuksessa_opas.pdf>. Viitattu 18.10.2021

Aho, Anna-Liisa & Kivikko, Maarit & Mesikämnen, Erja & Uittomäki, Susanna 2014. Lapsen kuolema. Tietoa ja tukea lapsen kuoleman kohdanneille. (toim.) KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry. Jyväskylä.

Ahtela, Karoliina & Bruun, Niklas & Koskinen, Pirkko & Nummijärvi, Anja & Saloheimo, Jorma. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Helsinki: Talentum.

Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet 2017. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <<https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>>. Viitattu 3.10.2021.

Haapsalo, Tiina & Petäjä, Heljä & Vuorenmaa-Glad, Päivi & Sandén, Mirva & Pulkkinen, Hanna & Tahvanainen Ilkka 2017. Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. (toim.) Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja oy.

Haataja, Anita 2009. Kuka on yksinhuoltaja? Yksinhuoltajien määrä ja profiili eri aineistojen valossa. Teoksessa Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.): Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.

Halme, Katjamaria & Vataja, Anita 2011. Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus. Helsinki: Tammi.

Helenius, Aili & Lummelahti, Leena 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helenius, Aili & Lummelahti, Leena 2018. Varhaiskasvatus. Helsinki: BoD – Books on Demand.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2019. Helsingin kaupunki, Kasvatuksen ja koulutuksen toimiala. Helsinki 2019. <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KasKo/vare/Helsinki_Vasu_FI.pdf>. Viitattu 30.9.2021.

Hyvä alku monikkovanhemmuuteen. Ammattihenkilöstön opas monikkoperhevalmennukseen. Suomen monikkoperheet ry. <<https://monikkoperheet.fi/wp-content/uploads/2021/01/Ammattihenkiloston-opas-monikkoperhevalmennukseen.pdf>>. Viitattu 20.10.2021

Järvinen, Meri & Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2016. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.

Kaksikulttuurinen Suomi 100 – katsaus kahden kulttuurin suomalaisuuteen ja Familian Duo-toimintaan 2017. Familia ry. <https://www.familia.fi/uploads/7/1/8/2/71825877/2017-05-26_kaksikulttuurinen_suomi100.pdf>. Viitattu 18.10.2021.

Karjalainen, Mervi & Lindroos, Sirpa & Matero, Marja & Simola, Tanja 2020. Kasvatus- ja ohjauksen käsikirja. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto. <<http://www.slal.fi/doc/Kiusaavatko20pienetkin20lapset1.pdf>>. Viitattu 6.11.2021.

Kyrönlampi-Kylmänen, Taina 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa / Kirjapaja.

Lapsi eri ikävuosina, 4-vuotias 2013. Mannerheimin lastensuojeluliitto. <<https://cdn.mll.fi/prod/2017/08/04174316/Lapsi-eri-ikäkausina-4-v.pdf>>. Viitattu 21.10.2021.

Lapsi eri ikävuosina, 5-vuotias 2013. Mannerheimin lastensuojeluliitto. <<https://cdn.mll.fi/prod/2017/08/04174318/Lapsi-eri-ikäkausina-5-v.pdf>>. Viitattu 21.10.2021.

Maahanmuuttajat väestössä. Helsinki: Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html#tab1485503695201_1>. Viitattu 17.10.2021.

Mattila, Kati-Pupita 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Miettinen, Anneli 2015. Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia. Perhebarometri 2015. Helsinki: Väestöliitto. <<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/50a1ff32-perhebarometri-2015.pdf>>. Viitattu 15.10.2021.

Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020. Opas kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille. <<https://monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2020/10/Monimuotoiset-perheet-varhaiskasvatuksessa.pdf>>. Viitattu 16.9.2021.

Oppia kaikille! Yhdenvertaisuussuunnittelun opas oppilaitoksille 2013. Sisäasiainministeriön julkaisu. <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79025/Oppia%20kaikille%21%20-%20Yhdenvertaisuussuunnittelun%20opas%20oppilaitoksille.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Viitattu 6.11.2021.

Perhehoitolaki 263/2015. Annettu Helsingissä 20.3.2015.

Perheiden moninaisuus 2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <<https://thl.fi/fi/web/sukupuoelten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/perheiden-moninaisuus>>. Viitattu 3.10.2021.

Perheiden määrän lasku pysähtynyt 2021. Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2020/perh_2020_2021-05-28_tie_001_fi.html>. Viitattu 17.10.2021

Perhejärjestöt. Monimuotoiset perheet. <<https://monimuotoisetperheet.fi/perhejarjestot/>>. Viitattu 3.10.2021.

Pruuki, Heli & Tiihonen, Raili & Tuominen, Minna 2015. Toisenlainen tie. Tahaton lapsettomuus, kriisi ja selviytyminen. Helsinki: Kirjapaja.

Pääjoki, Tarja 2011. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pönkkö, Anneli & Sääkslahti, Arja 2011. Liikkuva lapsi. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Roininen, Laura 2021. Perhe parrasvaloissa. Helsinki: Avain.

Rotkirch, Anna & Tammisalo, Kristiina & Miettinen, Anneli & Berg, Venla 2017. Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista. Väestöliiton perhebarometri 2017. <<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/1dcbf08d-perhebarometri-2017.pdf>>. Viitattu 20.10.2021

Ruokonen, Inkeri 2011. Lapsen musiikillinen maailma. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sanasto. Monimuotoiset perheet -verkosto. <<https://monimuotoisetperheet.fi/ammattilaisille/sanasto/>>. Viitattu 7.11.2021.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2021. Perhevapaaudistus tähtää molempien vanhempien perhevapaiden käyttöön. <<https://stm.fi/perhevapaaudistus>>. Viitattu 3.10.2021.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet 2020. Liitetaulukko 3. Lapsiperheet tyypeittäin 1950–2020. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2020/perh_2020_2021-05-28_tau_003_fi.html>. Viitattu 11.10.2021.

Toimintasuunnitelma 2020–2021. Varhaiskasvatusyksikkö Rastila.<<https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KasKo/paivakodit/rastila/Rastila-tosu.pdf>>. Viitattu 6.11.2021.

Turja, Leena 2011. Tiedekasvatus ja lapsen tutkiva toiminta. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Uittomäki, Susanna & Mynttinen, Sirpa & Laimio, Anne 2011. Miten tukea lasta, kun läheinen on kuollut? Opas läheisille sekä lasten ja nuorten parissa työskenteleville. Tampere: Lapsikuolemaperheet ry.

Valkonen, Leena 2014. Sijaisvanhemmat. Perhehoitoliitto ry. Turku: Winbase Oy.

Varhaiskasvatus ja esiopetus – Rastila 2020. <<https://www.hel.fi/varhaiskasvatus/fi/paivakodit/rastila/varhaiskasvatus/>>. Viitattu 6.11.2021.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Annettu Helsingissä 13.7.2018.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: Opetushallitus. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf>. Viitattu 22.9.2021.

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Yhdenvertaisuuden edistäminen. Oikeusministeriö. <<https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuuden-edistaminen>>. Viitattu 3.10.2021.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Materiaalipaketti

Materiaalipaketti varhaiskasvattajille – Perheiden monimuotoisuus

2021

Haapalahti Kaisla & Kuutschin Sanni
Metropolia Ammattikorkeakoulu

Johdanto

Tämä materiaalipaketti on Metropolia Ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoiden opinnäytetyön tuotos. Materiaalipaketin tavoitteena on edistää lasten ja perheiden yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä käsittelemällä lasten kanssa perheiden monimuotoisuutta. Tavoitteena on vahvistaa lasten ymmärrystä siitä, että ihmiset ovat samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta. Materiaalipaketti on tarkoitettu varhaiskasvattajien käyttöön ja tarkoituksena on, että varhaiskasvattajat voivat hyödyntää sitä lapsille järjestämässään toiminnassa.

Karkeasti sanottuna joka kolmas suomalainen lapsiperhe on jollain tavalla monimuotoinen. Nyky-yhteiskunnassa perhe muodostuu erilaisten kokoonpanojen ympärille, minkä vuoksi esimerkiksi uusperheet tai sateenkaariperheet muodostavat osan perhemuotojen kirjosta. Yleiseen käsitykseen perhemuodoista liittyy kuitenkin edelleen paljon olettamuksia. Käsitys perheestä ydinperheen muodostaman mallin mukaisesti näkyy edelleen lainsäädännön lisäksi ihmisten asenteissa. Perhetilanteen huomioimisella voidaan kuitenkin edistää lasten turvallista kasvua ja kehitystä. (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 4–6.)

Varhaislapsuudessa luotu perusta erilaisuuden kohtaamiselle määrittää minkälaisen asenteen tai arvot lapsi omaksuu toisia ihmisiä kohtaan. Varhaislapsuuden aikana lapsi sisäistää yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoon kuuluvat periaatteet, mitä hän ilmentää myöhemmin tulevaisuudessa. Varhaiskasvatus muodostaakin merkittävän roolin myönteisen kehityksen tukemisessa, muuttuvassa ja monikulttuuristuvan yhteiskunnan keskellä. (Haapsalo ym. 2017: 6–7.) Varhaiskasvatuksessa lasten tulisi kuulla monimuotoisista perhemuodoista, jolloin he pystyisivät ymmärtämään, että kukin perhemuoto on yhtä arvokas (Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020: 6).

Materiaalipaketin tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta, joka lukeutuu yhdeksi tärkeimmistä perusoikeuksista. Yhdenvertaisuuslain nojalla muun muassa koulutuksen järjestäjät ja viranomaiset ovat velvollisia edistämään tätä perusoikeutta. (Yhdenvertaisuuden edistäminen.) Suomessa myös varhaiskasvatuslaki (540/2018) määrittää varhaiskasvatuksen sisällölle tietyt tavoitteet. Näiden tavoitteiden mukaisesti varhaiskasvatuksessa tulee edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 §3).

Materiaalipaketin käyttöohje

Materiaalipaketti sisältää yhteensä kuusi, 4–5-vuotiaille suunnattua toimintatuokiota, joiden tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta käsittelemällä lasten kanssa perheiden monimuotoisuutta. Materiaalipaketin toimintatuokioiden on huomioitu Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetetut tavoitteet toiminnalle ja sisällöille. Toimintatuokioiden sisällöt linkittyvät erityisesti Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esiteltyihin ”Minä ja meidän yhteisömme”, ”Ilmaisun monet muodot” ja ”Kielten rikas maailma” oppimisen alueisiin.

Jokaiselle toimintatuokiolle on määritelty oma tavoitteensa ja kuvattu lyhyesti, mitä kyseinen toimintatuokio sisältää. Toimintatuokioiden tavoitteet ovat osa materiaalipaketin yhdenvertaisuuden edistämisen tavoitetta. Tavoitteena on syventyä tuokio kerrallaan tarkemmin perheisiin liittyvään sisältöön ja luoda siten yhtenäinen, monimuotoisia perheitä käsittelevä kokonaisuus. Suosittelemme toteuttamaan toimintatuokioiden järjestyksessä eheän kokonaisuuden ja tavoitteiden saavuttamisen kannalta.

Jokaisen toimintatuokion ohjeessa esitellään tuokion tavoite, tarvittavat materiaalit ja toimintatuokion kulku tehtävineen. Toimintatuokioiden on huomioitu monimuotoisia perheitä käsittelevää lastenkirjallisuutta ja kirjojen kuvia, keskusteluja ja yhteistä pohtimista, tutkimista ja ilmaisullisia menetelmiä. Voit hyödyntää kommunikoinnin tukena esimerkiksi kuvakortteja huomioidaksesi toimintatuokion aikana myös ne lapset, jotka ovat vieraskielisiä tai hyötyvät muuten kuvatuesta. Käytettävät lastenkirjat lukevat selkeästi kunkin toimintatuokion ohjeessa ja kirjan voi lainata käyttöönsä esimerkiksi kaupungin kirjastosta. Osassa tuokioiden on huomioitu materiaalia, joka kannattaa valmistella hyvissä ajoin etukäteen.

Suosittelomme suunnittelemaan toimintatuokioiden toteuttamisen sellaiseen ajankohtaan päivästä, jolloin lapset jaksavat parhaiten keskittyä ja ovat virkeimmillään. Voit pohtia oman lapsiryhmäsi kannalta sopivan lapsimäärän tuokioihin ja tilan, jossa haluat toteuttaa tuokioiden. Toimintatuokioiden toteuttaminen kuitenkin useimmiten toteuttaa pienryhmissä, mikä mahdollistaa paremmin lasten yksilöllisen huomioimisen ja aloitteisiin vastaamisen. Varaa toimintatuokioiden toteuttamiseen myös riittävästi aikaa, jotta lasten spontaanit aloitteet, kysymykset ja ajatukset tulevat huomioituiksi. Yksi toimintatuokio kestää lapsimäärästä ja tuokion toiminnasta riippuen arviolta 30–45 minuuttia.

Monimuotoiset perheet ry -verkkosivustolta löydät paljon hyödyllistä tietoa monimuotoisiin perheisiin liittyen. Sivustolla on esimerkiksi kattava lista perheiden monimuotoisuutta ja eri perhemuotoja käsittelevistä lastenkirjoista. Voit hyödyntää lapsiryhmäsi monimuotoisuudelle sopivia lastenkirjoja ja syventyä sillä tavoin tarkemmin eri perhemuotoihin. Löydät sivustolta myös kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille suunnatun ”Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa” -oppaan, josta saat hyödyllistä ja ajantasaista tietoa monimuotoisista perheistä ja niiden kohtaamista.

Hyödynnettävät materiaalit

- ✓ Sulon ja Elsin uudet naapurit -kirja, Susanna Silvander-Rosti (Otava 2021)
- ✓ Monen sortin perheet -kirja, Felicity Brooks (Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2020)
- ✓ Piirustus- ja/tai maalausvälineitä
- ✓ Geometriset lattiamuodot
- ✓ Sanoma- tai aikakauslehtiä

Toimintatuokioihin valitut kirjat ovat uusia ja hyväksi todettuja perheiden monimuotoisuutta käsitteleviä lastenkirjoja. Kirjoissa tutustutaan monimuotoisiin perheisiin hyväksyvällä ja kunnioittavalla tavalla. Kirjojen värikäs kuvitus tukee kirjojen sisältöä ja kuvituksessa on huomioitu myös monipuolisesti eri näköiset perheenjäsenet ja perhemuodot. Kirjoissa käsitellään monimuotoisia perheitä kattavasti ilman, että yksittäisiä perhemuotoja nostetaan korostetusti esille. Kirjojen suosituskäyttö on 3–6-vuotta. Valitut kirjat tukevat materiaalipaketin tavoitetta vahvistaa lasten käsitystä siitä, että ihmiset ovat samanarvoisia erilaisuudesta riippumatta.

Lasten keskus ja Kirjapaja -sivusto on verkkokauppansa esittelytekstissään kuvannut Monen sortin -perheet kirjaa näin: ”Raikkaasti kuvitetussa pienten tietokirjassa selitetään selkeästi ja lapsentajuisesti perheeseen, sukulaissuhteisiin sekä perheessä tapahtuviin muutoksiin liittyviä käsitteitä. Selityksen saavat niin uusperhe, yksinhuoltajaperhe, adoptioperhe, sijaisperhe, syntymäperhe, laajennettu perhe, ero, sukupuoli kuin moni muukin tärkeä asia. Hauskat puhekuplat tuovat huumoria ja näkökulmia, ja lopun kattava sanasto kokoaa keskeiset käsitteet. Perhetietouden ohessa tuodaan esille perhe-elämän eri puolia sekä perheenjäseniä yhdistäviä asioita. Kaikilla perheillä on omat tapansa ja tarinansa. Jokainen perhe on ainutlaatuinen!” (Monen sortin perheet.)

Sulon ja Elsin uudet naapurit -kirjassa Sulo ja Elsi ovat muuttaneet uuteen kotiin ja lähtevät kahden äitinsä kanssa tutustumaan naapuruston monenlaisiin perheisiin. Kirjassa tutustutaan esimerkiksi maahanmuuttajaperheeseen, adoptioperheeseen, yhden vanhemman perheeseen, sateenkaariperheeseen ja uusperheeseen.

Ensimmäinen toimintatuokio

Tavoite:

Toimintatuokion tavoitteena on virittäytyä monimuotoisten perheiden teemaan ja herättää lasten kiinnostus aiheeseen sadun ja askartelutehtävän avulla.

Tarvittava materiaali:

- ✓ Sulon ja Elsin uudet naapurit -kirja, Susanna Silvander-Rosti (Otava 2021)
- ✓ Piirustus- tai maalausvälineet (paperia, maaleja, värikyniä)

Tuokion kulku:

Ensimmäinen tuokio aloitetaan lukemalla lapsille Sulon ja Elsin uudet -naapurit kirja.

”Kaikki perheet ovat yhtä hyviä. Tärkeintä on, että perheenjäsenet rakastavat toisiaan. Rakkaus tekee perheen”.
(Silvander-Rosti 2021: 31.)

Voit hyödyntää seuraavia tukikysymyksiä, kun keskustelet lasten kanssa kirjan tapahtumista.

- * Millaisia perheitä sinun naapurissasi asuu?
- * Millaisia kivoja hetkiä olet viettänyt naapureittesi kanssa?

Kirjan lukemisen ja keskustelun jälkeen siirrytään tuokion toiminnalliseen osuuteen.

Millainen on sinun perheesi? Lapset saavat piirtää tai maalata kuvan omasta perheestään. Jaa lapsille tarvittavat piirustus- tai maalausvälineet ja varaa riittävästi aikaa kuvien tekemiseen. Lapset saavat esitellä perheensä seuraavassa toimintatuokiossa.

Toinen toimintatuokio

Tavoite:

Toimintatuokiossa syvennyttään monenlaisiin ja -kokoisiin perheisiin sekä tutustaan muiden lapsiryhmässä olevien lasten perheisiin. Tavoitteena on, että lapset oppivat hahmottamaan kuvien, tutkimisen ja yhdessä pohtimisen avulla perheiden monimuotoisuutta. Tavoitteena on vahvistaa lasten kokemusta siitä, että kaikki perheet ovat samanarvoisia, erilaisuudestaan huolimatta. Lapsen on myös tärkeää kuulla, että hänen perheensä on juuri sellaisenaan arvokas ja ainutlaatuinen.

Tarvittava materiaali:

- ✓ Monen sortin perheet -kirja, Felicity Brooks (Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2020)
- ✓ Lasten maalaukset / piirrokset omasta perheestään
- ✓ Valmistele etukäteen ryhmätiloista sopivan kokoinen seinä, johon lasten perhekuvat mahtuvat. Seinä voi olla nimeltänsä esimerkiksi "Meidän perheemme".

"Olipa perheesi tänään millainen tahansa, missään muualla maailmassa ei ole samanlaista. Perheesi on ainutlaatuinen, koska juuri sinä kuulut siihen ja se on sinun ikioma perheesi". (Felicity Brooks 2020: 28)

Tuokion kulku:

Tuokio aloitetaan hyödyntämällä Monen sortin perheet- kirjasta kappaleita "Mikä on perhe", "Monenlaisia ja -kokoisia perheitä" ja "Keitä perheeseesi kuuluu?".

Mikä on perhe ja Monenlaisia ja -kokoisia perheitä -kappaleissa tutki lasten kanssa aukeaman perheitä ja pohtikaa, näyttävätkö perheet lapsille tutuilta. Millaisia perhemuotoja aukeamilta löytyy? Miltä perheenjäsenet näyttävät?

Keitä perheeseesi kuuluu? -kappaleessa tutustukaa aukeamalla olevien lasten esittelemiin perheisiin ja heidän piirtämiinsä perhekuviin.

Keskustelujen jälkeen siirrytään tuokion toiminnalliseen osuuteen. Jaa jokaiselle lapselle hänen viime kerralla piirtämänsä tai maalaamansa kuva omasta perheestään. Kukin lapsista saa esitellä vuorollansa kuvan perheestään ja kertoa, keitä hänen perheeseensä kuuluu? Voit tarvittaessa auttaa ja rohkaista lasta kertomaan perheestään. Kun lapsi on esitellyt oman perheensä, hän voi käydä kiinnittämässä kuvan "Meidän perheemme" -seinälle. Tarkoituksena on muodostaa lasten nähtäville kollaasi monenlaisista perheistä.

Kolmas toimintatuokio

Tavoite:

Toimintatuokiossa syvennyttään perhettä kuvaaviin käsitteisiin ja perheessä tapahtuviin muutoksiin. Tavoitteena on harjoitella lapsille sopivia käsitteitä, joilla kuvataan monenlaisia perheitä. Liikuntaleikin avulla lapset oppivat omassa ympäristössään, ikätovereidensa seurassa hahmottamaan perheiden monimuotoisuutta. Väitteisiin samaistumisen myötä lasten käsitys omasta perheestään vahvistuu ja erilaisia perhettä kuvaavia sanoja ja asioita kuullessaan, myös lasten taidot kuvailla omaa perhettänsä kehittyvät.

Tarvittava materiaali:

- ✓ Monen sortin perheet -kirja, Felicity Brooks (Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2020)
- ✓ Geometriset lattiamuodot (Eri värisiä- ja muotoisia lattialle asetettavia muotoja)

Tuokion kulku:

Tuokio aloitetaan hyödyntämällä Monen sortin perheet- kirjasta kappaleita ”Puhetta perheestä” ja ”Muutoksia perheessä”.

Esittele lapsille aukeamalla olevat perheet ja lue kuvien tekstit. Pohdi lasten kanssa perheitä kuvaavia sanoja ja kysy, ovatko ne lapsille tuttuja. Mitä ajatuksia lapsilla herää?

Siirry *Muutoksia perheessä* -kappaleeseen ja esittele lapsille jälleen aukeamalla olevat perheet sekä lue kuvien tekstit. Ovatko lapset kokeneet perheessään samanlaisia muutoksia? Pohtikaa, millaisia ajatuksia tai tunteita tilanteet voivat herättää perheenjäsenissä.

Keskustelujen jälkeen siirrytään tuokion toiminnalliseen osuuteen eli liikuntaleikkiin. Leikin tarkoituksena on hyödyntää perhettä kuvaavia sanoja ja asioita. Asettele lattialle eri värisiä- ja muotoisia geometrisia lattiamuotoja. Näiden tarkoituksena on kuvata lapsille myös konkreettisesti sitä, kuinka jokaiselle löytyy oma paikkansa erilaisuudesta huolimatta.

Kerro lapsille yksitellen jokin perheeseen liittyvä väite tai asia. Jos annettu väite sopii lapsen tai hänen perheensä, saa lapsi liikkua geometriselta lattiamuodolta toiselle. Leikissä voi hyödyntää erilaisia liikkumistapoja, kuten eläinkävelyä tai hyppimistä. Kerro lapsille, että kyseessä ei ole kilpailu. Suunnittele etukäteen sinun lapsiryhmällesi sopivia asioita ja huomioi, että jokaiselle lapselle löytyy häneen tai hänen perheeseensä sopivia asioita. Voit hyödyntää myös seuraavia esimerkkejä:

- * Minulla on sisko / veli
- * Perheeseeni kuuluu koira / kissa / jokin lemmikki
- * Perheessäni on yhteensä kolme / neljä / viisi / enemmän kuin viisi henkilöä
- * Asun perheeni kanssa kerrostalossa / omakotitalossa / rivitalossa
- * Perheessäni puhutaan yhtä / kahta / kolmea kieltä

Neljäs toimintatuokio

Tavoite:

Toimintatuokiassa syvennyttään perheiden asumismuotoihin ja arkeen eri perheissä. Tarkoituksena on, että lapset huomaavat, kuinka eri tavoin perheet voivat asua ja viettää aikaa yhdessä. Piirtämistehtävän avulla lapset saavat mahdollisuuden hahmottaa perheensä kanssa vietettyä aikaa ja hyödyntää mielikuvitustansa.

Tarvittava materiaali:

- ✓ Monen sortin perheet -kirja, Felicity Brooks (Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2020)
- ✓ Piirustusvälineet
- ✓ Halutessasi piirtämisen taustalle musiikkia, valitse kappale ilman sanoja, esimerkiksi YouTubesta "Happy Relaxing Music For Children"

Tuokion kulku:

Tuokio aloitetaan hyödyntämällä Monen sortin perheet- kirjasta kappaleita "*Missä perheet asuvat*" ja "*Perheen puuhia*".

Esittele lapsille aukeamalla esitellyt kodit ja tutkikaa yhdessä erilaisia koteja. Keskustele lasten kanssa:

- * Millaisessa kodissa lapset asuvat?
- * Ovatko lasten kodit pieniä vai suuria?
- * Asuvatko lapset omakotitalossa, kerrostalossa vai rivitalossa?
- * Ovatko lapset muuttaneet elämänsä aikana?

Siirry kappaleeseen "*Perheen puuhia*". Esittele aukeama lapsille ja tutkikaa yhdessä kuvia. Mitä kaikkea perheet tekevät yhdessä? Anna lasten kertoa, mitä he tekevät perheensä kanssa arkisin, viikonloppuisin ja lomalla.

Keskustelujen jälkeen siirrytään tuokion toiminnalliseen osuuteen. Millainen on unelmapäivä perheesi kanssa? Lapset saavat piirtää kuvan unelmapäivästään oman perheensä kanssa. Jaa lapsille tarvittavat piirustusvälineet. Voit halutessasi laittaa taustalle soimaan musiikkia, jonka tarkoitus on virittää lapsia oikeanlaiseen tunnelmaan sekä herättää heidän kiinnostuksensa unelmapäivän ideoimista kohtaan.

Voit tukea lasten piirtämistä esittämällä kysymyksiä:

- * Missä vietät perheesi kanssa unelmapäivää?
- * Mitä päivän aikana tapahtuu?
- * Kuuluuko päivään muita tärkeitä ihmisiä, perheenjäseniesi lisäksi?

Lopuksi jokainen lapsi saa vuorollaan esitellä oman unelmapäivänsä perheensä kanssa.

Viides toimintatuokio

Tavoite:

Toimintatuokiossa syvennyttään lasten kanssa perheiden kulttuuriin ja käsitellään perheiden ruokakulttuuria, juhlia ja kieliä. Tavoitteena on kehittää lasten kulttuurista osaamista yhteisten keskustelujen ja erikielisen musiikin avulla.

Tarvittava materiaali:

- ✓ Monen sortin perheet -kirja, Felicity Brooks (Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2020)
- ✓ Etukäteen valitut erikieliset lastenlaulut 5 kpl (Hyödynnä esimerkiksi YouTubea tai Cd-levyjä. Valitse lapsiryhmällesi sopivat laulut ja huomioi valinnoissa heidän äidinkieltensä. Voit myös kysyä lasten vanhemmilta erikielisiä musiikkivinkkejä).

Tuokion kulku:

Tuokio aloitetaan hyödyntämällä Monen sortin perheet- kirjasta kappaleita ”Perheiden ruokatavat” ja ”Perheiden juhlaruuat”. Lue lapsille aukeaman tekstit ja tutkikaa yhdessä kuvia. Keskustelua voi herättää esimerkiksi seuraavilla havainnoilla ja kysymyksillä:

- * Kiinnittäkää huomiota siihen, että osa perheistä ruokailee lattialla istuen, kun taas osa istuu tuolilla.
- * Kiinnittäkää huomiota ruokailuvälineisiin (puikot, haarukka, käsin syöminen).
- * Tunnistavatko lapset juhlien herkut?
- * Millaista ruokaa lasten perheissä syödään?
- * Mitä juhlia lasten perheissä vietetään? Mitä herkkuja silloin syödään?

Siirry seuraavaksi kirjan kappaleeseen ”Puhetta perheessä”. Lue lapsille aukeaman tekstit ja harjoitelkaa eri kielten sanoja ääneen. Keskustele lasten kanssa:

- * Mitä kieliä lasten perheissä puhutaan?

Keskustelujen jälkeen siirrytään tuokion toiminnalliseen osuuteen eli kansainväliseen musiikkihetkeen. Toteuta musiikkihetki soittamalla erikielisiä lastenlauluja. Lapset saavat tanssia ja liikkua musiikin tahtiin. Musiikin päätyttyä keskustele lasten kanssa:

- * Minkä kielinen laulu oli?
- * Mitä laulussa laulettiin? Mistä laulu kertoi?

Kuudes toimintatuokio

Tavoite:

Toimintatuokiassa syvennyttään perhesuhteisiin, perheen tärkeyteen ja tunteisiin perheen sisällä. Tavoitteena on, että lapset oppivat sanoittamaan perheessä koettuja tunteita ja ymmärtävät eri tunteiden kuuluvan jokaisen perheen arkeen. Toiminnallisen tehtävän tavoitteena on, että lapset hahmottavat perheiden monimuotoisuutta ja saavat hyödyntää mielikuvitustansa sekä aiemmilla tuokioilla opittuja asioita monimuotoisiin perheisiin liittyen.

Tarvittava materiaali:

- ✓ Monen sortin perheet -kirja, Felicity Brooks (Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2020)
- ✓ Etsi ja leikkaa etukäteen sanomalehdistä ja aikakauslehdistä eri näköisten ja ikäisten ihmisten kuvia. Voit etsiä kuvia myös lemmikeistä. Kuvat kannattaa mahdollisuuksien mukaan liimata yksitellen kartongille, jolloin saat niille tukevamman pohjan tai laminoida.
- ✓ Varaa eri värisiä kartonkeja ja sinitarraa, jolla kiinnität tuokion aikana yksittäisen ihmisen kuvan kartongille.
- ✓ Leikkaa etukäteen sydämen muotoisia paloja kartongista.

Tuokion kulku:

Tuokio aloitetaan hyödyntämällä Monen sortin perheet- kirjasta kappaleita *"Mihin perhettä tarvitaan?"* ja *"Tunteet perheessä"*. Lue lapsille aukeaman tekstit ja tutkikaa yhdessä kuvia. Pohtikaa lasten kanssa kirjan kysymystä *"Miten sinun perheessäsi pidetään huolta toisista?"*. Lue lapsille seuraavaksi *"Tunteet perheessä"* -kappaleen sarjakuvat. Rohkaise lapsia pohtimaan vastaavanlaisia tilanteita perheestään ja pohtikaa eri tilanteiden herättämiä tunteita. Millaisia tunteita esimerkiksi kinastelu perheenjäsenen kanssa herättää?

Keskustelujen jälkeen siirrytään tuokion toiminnalliseen osuuteen, jossa hyödynnetään etukäteen etsimiäsi kuvia erilaisista ihmisistä. Lasten tehtävänä on muodostaa ihmisten kuvista erilaisia perheitä. Tehtävän voi toteuttaa kahdella tapaa lasten osaamistason ja keskittymisen mukaan. Voit laittaa kaikki kuvat lasten näkyville ja antaa kunkin lapsen muodostaa omalle kartongilleen oman näköisensä perheen. Vaihtoehtoisesti voitte muodostaa perheitä yhdessä siten, että kukin lapsista saa vuorollansa valita kuvan ihmisestä ja siirtää sen haluamallensa kartongille. Tällä tavoin perheet muodostuvat pikkuhiljaa yhdessä.

Kun perheet ovat muodostettu, lapset saavat esitellä muodostamansa perheen. Anna lasten nimetä, ketä perheeseen kuuluu, minkä ikäisiä perheenjäsenet voisivat olla ja millaisia suhteita perheenjäsenillä on toisiinsa nähden. Pohtikaa yhdessä, millaisessa kodissa perhe voisi asua ja mitä perheenjäsenet voisivat tehdä päivisin ja vapaa-aikana?

Viimeisen toimintatuokion lopussa palataan takaisin pohtimaan omaa perhettä ja sen tärkeyttä. Jokainen lapsi saa kertoa, mikä hänen perheessään on parasta. Aikuinen kirjoittaa lasten vastaukset sydämen muotoisille kartongeille ja kartongit kiinnitetään *"Meidän perheemme"* -seinällä olevien perhekuvien joukkoon.

Lähteet

Brooks, Felicity 2020. Monen sortin perheet. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Haapsalo, Tiina & Petäjä, Heljä & Vuorenmaa-Glad, Päivi & Sandén, Mirva & Pulkkinen, Hanna & Tahvanainen Ilkka 2017. Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. (toim.) Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja oy.

Monen sortin perheet. Kirjapaja ja Lasten keskus. Verkkokauppa.
<<https://lkkp.kauppakv.fi/sivu/tuote/monen-sortin-perheet/2652587>>. Viitattu 8.11.2021.

Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa 2020. Opas kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille.
<<https://monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2020/10/Monimuotoiset-perheet-varhaiskasvatuksessa.pdf>>. Viitattu 16.9.2021.

Silvander-Rosti, Susanna 2021. Sulon ja Elsin uudet naapurit. Helsinki: Otava.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Annettu Helsingissä 13.7.2018.

Yhdenvertaisuuden edistäminen. Oikeusministeriö. <<https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuuden-edistaminen>>. Viitattu 3.10.2021.